

LEWE VAN S. J. DU TOIT.

HOOFSTUK I.

ERSTE LEWENSTIJD

VOORGESLAG.

Deur die skrywer hiervan het Ds. Du Toit enige biesonderhede betreffende sijn lewe laat opteken, wat nou gaande-weg en stuk-stuk, al naar dit te pas kom, meegedeel sal word.

Met betrekking tot sijn voorgeslag het Ds. Du Toit die volgende laat opskrywe: "Sovér aanwysbaar is ons geheel uit Frans-Hugenote bloed. Bowedien is ons sowel van vaders- als moederskant van adelike afkoms. Die naam werd vrogër geskrewe: *Du Toict*, en word deur die familie-oorkonde aldus verklaar. Die stamvader was koningsgesind en het in 'n tijd van omwenteling, toen die koning voor sijn vijande moes vlug, hom op sijn solder verberg. Toen die vijande weer weg was, het hij die koning naar sijn leër teruggestuur. Als beloning daarvoor het die koning hom

in die adelstand verhewe met die titel: du toict d.i. *van die dak*. Die familiewapen bevat dan ook drie swaweltjies, diertjies wat soos daardie koning skuiling soek onder die dak. Die familie bestaan nog in Frankrijk, België en Switserland."

Hier moet vermeld word, dat Ds. Du Toit 'n Stamlijs van die Du Toits laat druk het, die biesonderhede waarvan ontleen is aan 'n oue familieregister op perkament geskrewe. Aangaande die wapen teken hij daarop aan: "Van het familie-wapen hebben wij twee vormen gevonden, wijzende denkelijk terug op twee afzonderlike takken van de familie. Het ene wordt gevoerd door leden der familie in Frankrijk en Engeland, waarin echter vreemd is dat het devies in 't Spaans is, luidende: *God en de Koning*. Het andere, dat wel enigszins hierop gelijkt, vooral de leeuw bovenop, heeft echter in plaats van het schild een eikel zonder dop, en in plaats van de drie zwaluwen negen eikels met doppen en tot devies in 't latijn: *Deo Favente Tutus* (door Gods gunst bewaard)"

Die diktaat gaan dan voort als volg: "*Francois* is die stamvader van die familie in Suid Afrika. Hij het waarskynlik in 1688 uitgekom en is denkelijk dieselfde wat in Leiden (Holland) tijdelik gewoon het. Sijn broer Guillaume had ses dogters. Hulle name word nergens vermeld nie. Wat van Bruno die ander broer, same met 'n suster, geword het is nie bekend nie.

"Ou Francois en ook die ou Du Plessis, was manne van geld. Francois was 'n voortrekker, omdat hij gouv-gouv aansoek gedoen het om grond te koop waar nou Daljosaphat lê, maar die goewerneur het eers beswaar gemaak, omdat dit buite die grense van die toenmalige kolonie (n.l. Bergrivier) geleë was. Eindelikelik werd op twee voorwaardes toegestem: 1) dat Francois sigself moes beskerm teen die Boesmans en 2) dat hij 1000 gulde moes betaal.

"Die plaas krij toen die naam van Kleinbos en die transport word deur Simon van der Stel in 1692 geteken. [Transport en plaas is nog in besit van Ds. Du Toit s'n weduwe.—Skrijwer.]

"Inderdaad het die oue Francois teen die Boesmans moes veg. Vandaar die naam Du Toits-kloof, die kloof waardeur hij hul vervolg het en wat lang die weg was naar Goudini, Worcester en die binnelande. Ook die naam Trompetterbos, ['n plaat bosse teen die helling van die berg] herinner aan die oorloggie, want daar werd die trompet geblaas en moes almal bij mekaar kom.

"Die ou Du Plessis het 'n plaas gaan koop aan Eerste Rivier. Nadat hij hier 'n tijdlang woonagtig was, is die stamhouer in Frankrijk oorlede en werd Du Plessis als naaste erfgenaam opgeroep om die landgoed en titel te aanvaar. Die goewerneur het in persoon uit die Kaap gegaan om die dokumente aan hom te oorhandig. Nadat die goewerneur goed ontvang was en geëet het, laat hij deur sijn sekretaris die papiere van die rijtuig haal en oorhandig dit aan Du Plessis met 'n gelukwensing. Maar hij bedank die goewerneur hartelik en sê: "nee, ik verlang nie weer terug nie naar die vleespotte van Egypte. Vrijheid van godsdienst en gewete is mij meer werd." [Terwijl Ds. Du Toit dit dikteer, het hij onder tranen gesug: "Wat 'n oproep vir die nageslag!" Die verbondsgedagte het Ds. Du Toit altijd diep in die siel gegriep.]

GROOTOUERS EN OUERS.

"Mijn grootvader was *Ernst*, getrouwd met Leonora Elizabeth Malan. Hij was ouderling van die Paarl-

se gemeente en feitelik bouwmeester van die ou kerkgebouw, wat nog in gebruik is. Hij had 'n ijster wil en het selfs Ds. Van der Lingen nie ontsien nie, als die verkeerd was in sijn optrede. S. Eerw het dikwels gesê: "die man is 'n gebore generaal". En dan weer: "ik haat die man en tog moet ik hom respekteer."

"Mijn vader was *David Petrus*, getrouwd met Helena Elizabeth Du Plessis. Eiënlike stigter van die gemeente Wellington, werd hij als ouderling gekose nadat sijn broer Andries daar als leraar beroepe was. Daarteen kom toen objeksie in, omdat hij broer was van die predikant. Hoewel daarteen nog g'n wet bestaan het nie, het hij vir die roeping bedank. Later werd hij nie weer gekose nie, omdat oom Andries al-tijd als predikant daar gestaan het. Sagmoedigheid was sijn biesondere karaktertrek en vredemaak dikwels sijn werk. "Mijn moeder werd gekenmerk deur stille godsvrug en huiselikheid."

Fris herinner sig die skrijwer hiervan die beeld van die grootmoeder. (Sijn grootvader Du Toit het hij nooit geken nie.) Op ongeveer sewejarige leeftijd het hij, nadat sijn moeder oorlede was, enige tijd met sijn broer onder haar dak deurgebreng. Eén herinnering verdring egter al die andere, n.l. hoe hij smorens om 4 uur saam met haar opgestaan het, om na te kijk als sijn in die Bijbel en Dagboek lees. Hij hoor nog haar dunne stemmetjie als haar môrelied en môregebed opstijg. O, die jeugherinneringe uit 'n waarlik betere tijd als wat ons nou beleef!

Die oue familiewoning met sijn strooidak, sijn kleine ruitjies en breë vensterbanke, sijn ouderwetse glasekas en staan-horlosie, sijn sobere, blinkgewrewe meubels, sijn halwe lig, sijn rustige ruimte, en daartusse die stille, ietwat tengerige gestalte van sijn grootmoeder—kijk, daaraan terug te denk is genoeg om die gemoed te verdiep en uit sijn wankeling weer op 'n fondament neer te sit!

Haar aangesig was fijn bewerktuig die neusie was klein en skerp en die ogeblouw was die blouw van die hemel. Die spitse ken en die dunne lippe—alles het bijnemekaar gepas.

So het sijn in haar kleinheid en fijnheid geleeft en verdwyn; verdwyn om in haar jongste en grootste seun te herleeft en te blijf leef. Salige moederwerk-saamheid!

DIE SEUN.

Daar was 6 broers en 7 susters. 1 Broer en 3 susters is jong oorlede. Al die ander was

getrouwd en het 'n hoë ouderdom bereik. Van die broers is mees bekend Daniel Francois, wat met die bijnaam "Oom Lokomotief" genoem werd, en Ds. C. W. Du Toit, die Hervormde predikant van Potchefstroom.

Stephanus Jacobus werd gebore 9 Oktober, 1847. Hij was die 13e kind — egter g'n swakke agternakomertjie nie, maar die saamtrekking van die familie-krag.

Van sijn jeugdäe is min bekend. Wat uit die verdwijnende verte kan teruggeroep word, gee ons. Ons het dit te danke aan Mnr. D. F. du Toit (Oom Lokomotief), die 12de kind en net enige jare ouere broer van Ds. Du Toit.

Als biesondere en belangrike besitting van die familie moet vermeld word, ou Ta en ou Aja, 'n jong' en meid, twee tradisie-draërs van die oue slawetijd. Oom Loko sê: "na die vrydom van die slawe het hul bij ons gekom en het geblij tot hul dood toe. Van die agste kind af het ou Aja gedien als vroedvrouw, die kinders gespeen en half-groot gemaak. Ds. S. J. du Toit was al omtrent twee jaar oud toen hij gespeen is en het vir Aja "ma" en vir ma "nôï" genoem. Met speen het Aja die kinders in haar buitekamer geneem. Ds. Du Toit het haar toen gedreig met: "ma, als jij mij nou nie naar nôï toe gaan bring nie, dan vloek ik." Sij was die vroedvrouw van die omgeving, en is aan slaapberoerte oorlede, nadat sijn enige nagte in haar beroep wakend deurgebring het. Sij was dag en nag tot diens gereed.

"Met ou Ta het ons twee heelwat grappies gehad in die werk, o.a. het ons die ou vertel dat die wereld draai, wat hij natuurlik met die gewone, goedkope argumente bestrij het.

"Eén aand was hij weer tamelik hoog deur die takke en het Aja laat in die kombuis blij werk. Hij het toen kwaad geword, want hij wou eet en gaan slaap. Toen begin hij plan maak, als sijn inkom, om haar te vra waar sijn so lank geblij het; dan sal sijn dit antwoord, en dan sal hij haar so sê, ens. So het hij 'n lange woordewisseling voorberei, waarin hij natuurlik die beste daarvan afgekome het. Toen sijn kom begin hij ook; maar hij krij g'n antwoord nie. Sijn sit hulle kos stil-stil op tafel, terwyl hij deurpraat om die twis uit te lok. Sijn gaan toen bij die tafel sit met haar hand voor die oë. Hij praat maar deur sonder dit op te merk. Naderhand kijk hij op en sien dat sijn met die hand voor oë sit. Hij dag toen bij homself: glo,

die vrou bid en ik sit raas. Dit het hom so beskaamd laat voel, dat hij sonder eet gaan slaap het. Die storie het hij self vertel.

“Later is hij helemal verander, sodat hij bij sekere geleënhed aan Mnr. Pannevis vertel het, dat hij voorheen 'n “dronkenaar” was, maar tot bekering gekom het.

“Die inneming van die Kaap het hij als agterrijer van sijn baas bijgewoon. Hij kon daar dan ook een en ander van vertel, hoewel hij toen nog maar jong was. Jarelang was die ou veewagter en het vir ons saans wilde eetgoed meegebreng, met die boodskap dat die bobbejane dit vir ons stuur. Ons moes dan vir die bobbejane artikels terugstuur, wat hij kon geniet, en daarvoor het ons gewoonlik later 'n dankie teruggekrij. Soms het ons met hom saam veld-toe gegaan en dan het hij stories vertel.

“Uit die jeug van Ds. Du Toit, so gaan Oom Loko voort, kan ik nie iets biesonders vertel nie. Onder ons maters is sijn buitengewone gawe nie eiënluk opgemerk nie, waarskijnlik om die gemeensame verkcer. Vader moet dit egter tamelik vroeg opgemerk het, dat hij 'n buitengewone kind was en het met moeder wel eens daaroor gepraat. Een van sijn onderwysers, Eerw. Roth, 'n Hollander wat later in Amerika predikant geword het, het dit ook opgemerk en met vader daaroor gesproke. Molik was dit te sien uit sijn selfverdediging, waardeur hij hom die naam van “klein advokatjie” verwerf het.

“Sijn sterke geheue het daaruit geblijk, dat hij sonder moeite hele preke kon opskrijwe waar hij onder was. Als kind was hij 'n waaghals, dikwels onversigtig, sodat hij lelukke ongelukke gekrij het. Als hij bergtoe gaan, dan was halsbrekende toere op kranse en steiltes aan die orde van die dag. Sijn moeder het dikwels gesê, dat sijn hartkloppens had totdat hij weer terug was.

SKOOLDAE.

“Buiteskooltjies, aldus verder Oom Loko, was in die daë maar erg primitief. Daardie, waarin Ds. Du Toit sijn eerste opleiding ontvang het, was 'n sogenoemde 3de klas goewernementskool aan die Dal, deur die regering op die £ vir £ stelsel tot op sekere hoogte (ik meen £30 van weersij) ondersteund en soms geinspekterd. Sovér ik mij kan herinner was die eerste onderwyscr van Ds. Du Toit 'n sekere meneer Bart Smith, 'n man van Engelse afkoms, maar met foutiewe uitspraak van sijn eie taal. Onse uitspraak werd

daardeur so bedorwe, dat ik vandaag nog skaam voel om die bietjie Engels wat ik ken te gebruik. Ds. Du Toit het egter oor die moeilikheid heengekom.

Ons het bietjie uit Hollands in Engels leer vertaal, en omgekeerd. Lees, skryf en sif, met *bietjie* aardrijkskunde was sowat alles wat ons geleer het met inbegrip van heelwat Bijbelse geskiedenis en vraë (v.d. Berg, *Bijbelshistorie Vragen* en Hellenbroek, *Voorbeeld der goddelike Waarheden*.) Als 'n kind sover dit gebreng het, dat hij bietjie aardrijkskunde ken en eenvoudige proporsie (reël van drie) sommige tjes kan maak en sijn vraëboekies ken, dan was hij volleerd. Natuurlik kon nie algar daarby kom nie.

"Later het ons Eerw. Roth als onderwyser gehad en is die onderwys 'n trappie hoër gegaan. Vertaalboekie was Dr. Changuion's "Elements of Translation", in 'n serie van drie boekies. Selde werd egter toen die derde deeltjie bereik. Eerw. Roth was Hollander van geboorte en had 'n eg Hollandse aksent. Hij kon goed sing, en hij het ons daarin bietjie onderwys gegee".

Aangaande dië tijd het Ds. Du Toit als volg gedikteer: "So onvrijmoedig was mijn aard, dat hul mij in g'n geselskap kon krij nie en dit het sla gekos om mij te beweeg skooltoe te gaan. In mijn later lewe moes ik staan voor konings en keisers, synodes en volksvergaderinge, sonder dat onvrijmoedigheid mij ooit gehinder het. 'n Bewijs dus, 1) hoe Gods genade 'n natuurlike swakheid kan oorwen en 2) dat Gods roeping onse bekwaammaking is.

"Die onvrijmoedigheid was oorsaak, dat ik nooit aangedring het om als predikant opgelci te word, hoewel ik roeping daarvoor gevoel het. Mijn opvoeding het ik ontvang in 'n gewone burgerskool. Toen ik 4 jaar oud was kon ik Hollands en Engels lees."

'N JEUGDIGE WORSTELING.

Ds. Du Toit het in sijn geskrifte sig selde oor sijn eie gemoedslewe uitgelaat. Daarom stel ons tmeer op prijs die ontboeseming, wat voorkom in sijn kragtige preek, getiteld: "Verwerping der Predestinatie is opstand tegen God," en wat op hierdie periode van sijn lewe betrekking het.

"Ik heb geloofd, daarom spreek ik," so skrywe Ds. Du Toit. Ook in dezen zijn onze woorden een persoonlike getuigenis. Laat schrijver dezes u zijn levenservaring, tot op heden een geheim aan weinigen bekend, openbaren, en de mededeling zij een bezegeling van deze leer en menigeen tot een heilrijk voorbeeld!

"Ik was een klein jongske, hoe oud weet ik niet, maar ik sliep nog bij mijn vrome ouders achter in het hoekje van het bed, dus

tussen 5 en 7 jaren naar mijn beste weten. Mijn ouders waren van de stille bidkamer-heiligen, die, schuchter in 't heilige, met hun godsdienst niet tekoop liepen. We wisten dat zij de Heere vreesden en voor ons baden; doch nooit in 't openbaar. (Het was nog voor de dagen der opwekking.) En veel praatten zij ook niet over godsdienst, hoewel trouw in de huisgodsdienst en in het vermanen van ons waar 't nodig was.

"Toen reeds fluisterde de satan mijn jong gemoed al die Godevijandige ingevingen in, zoals: "als God alwetend, almachtig, vrijmachtig is, waarom heeft Hij dan de aarde en de mens geschapen en de mens laten vallen om hem dan voor eeuwig te verdoemen? Dan is Hij toch niet de gunstige en barmhartige God!"... enz. En toen de satan mij nu in deze zondige opstand tegen God ver genoeg opgezweept had, begon hij mij te pijnigen met de ingeving: "Nu hebt gij de zonde tegen de Heilige Geest begaan; gij hebt u tegen God zelf bezondigd; - dat is een bewijs dat gij geen uitverkorene zijt; - voor u is dus geen genade!" enz.

"o Welk een zieleworsteling voor een nog zo jeugdig hart! En ik had geen vrijmoedigheid om met iemand te spreken, zelfs niet met mijn ouders. 's Daags zocht ik zoveel mogelijk de eenzaamheid en worstelde daar in 't gebed. 's Nachts kon ik niet slapen, en dat was het zwaarste om zulks voor mijn ouders verborgen te houden. Dikwerf bemerkte mijn lieve moeder, dat mij iets hinderde, en vroeg wat mij mankeerde. Dan zeide ik maar dat ik zo naar voelde aan mijn hart, waarop mij wat kamfer of iets anders te drinken gegeven werd. En werkelijk deed die worsteling, die vrij lang duurde, mijn hart zo aan, dat men mij aan de behandeling van Dr. Brebner overgaf. Maar de kwaal zat te diep voor aardse middelen. ò Wat ik in die tijd doorbracht weet God alleen, en zal eerst de eeuwigheid openbaren!

"Ik bad en worstelde: Maar ach, al meer bleek mijn onmacht en doemschuldigheid. Ik had God gelasterd - ik was geen uitverkorene ik was bestemd voor 't eeuwig verderf en wat kon alle bidden en worstelen daartegen doen? Daarbij kwam bovendien het besef dat ik ten volle de hel verdiend had. Ik wilde mij daaraan ontworstelen, maar 't was mij als kwam de hel mij steeds nader. Mijne krachten begaven mij almeer. Het was als iemand die tegen een sterke stroom met alle krachten opzwom, en toch al verder afdreef.

"Eindelijk, op een avond (door mij niet opgetekend maar wis opgeleekend in Gods gedenkboek) in de avondschemering ging ik achter het huis, langs een sloot, bij een oude boomstam - die boomstam is er niet meer, maar de plek zal ik nooit vergeten, zij blijft mij heilig daar viel ik neer. Ik was uitgeput. Ik kon niet meer. Ik had vastgehouden en geworsteld. Maar nu zonk ik. De angsten der hel hadden mij bevangen. Ik liet los. Ik liet alles los. Mijn hart ontzonk mij en sprak: "Ik kan toch tegen God het niet volhouden. Wat zal ik dan nog langer kermen en worstelen. Laat ik mij maar eenmaal overgeven voor het verderf en dan maar verder het leven genieten tot de dag mijns doods."

"Daar knielde ik die avond bij die boomstam. *Wat* ik bad kan ik nu niet meer teruggeven. De Geest zelf bad in mij met onuitsprekelike zuchtigen. Maar wat diep in mijn ziel voor eeuwig gegrift staat, als hetgeen tussen God en mijn ziel alstoen plaats vond, is dat ik daar mijn leven heb verloren, maar om het te vinden. Ik gaf mij over om verloren te gaan, en vond daarin mijn eeuwige behoudenis. Mijn overgave was deze: "Ach, Heere, ik kan niet meer! Ik heb nu al genoeg gekermd en geworsteld. Maar hebt Gij mij voor het eeuwig verderf bestemd, dan kan ik er toch niets tegen doen, en ik heb het verdiend. Mijn oordeel is rechtvaardig. Nu dan,

ik geef mij hier van avond over aan de hel, om voor eeuwig verloren te gaan. Alleenlik, ik werp mij neer aan de voet des kruizes. Laat mij daar verloren gaan. Meer *kan* ik niet!"...

"Ik viel daar in onmacht neder. Hoelang het duurde weet ik niet. Of Gods engel mij opwekte uit wat anders mijn doodslaap wezen zou, weet ik niet. Enige tijd moest er voorbijgegaan zijn. Want toen ik weer tot bewustzijn kwam was het donker.—Donker daar buiten ja, maar licht in mijn ziel. Daar sprak de Geest: "Zo wie zijn leven zal willen behouden, die zal het verliezen, maar zo wie zijn leven verliezen zal om mijnentwil, die zal het vinden." En ter ere van Gods verbondstrouw durf ik verklaren: ik heb nooit weer getwijfeld aan mijn genadestaat."

DIE GROTE OPWEKKING.

'n Gebeurtenis wat beslissend op Ds. Du Toit s'n jonge lewe gewerk het, was die Opwekking van 1860, waaromtrent hij die volgende meegedeel het:

"Bijna al die predikante het met die opwekkings meegegaan. Wat nie meegegaan het nie van manne van meer liberale rigting, en wat beslis daarteen sig versit het op grond van gereformeerde oortuiging was Ds. D. van Velden en Ds. A. F. Du Toit.

"Toen die opwekkingsgees sig te Wellington openbaar, het Oom Andries 'n strenge preek daarteen gehou op grond van Mat. 6:6. Hij het die verskillende wjse van bidde volgens Gods Woord uiteengesit en gewaarskuw teen die hedendaagse bidure. Insonderheid het hij aangewijs, dat dit lei tot ontheiliging van Gods naam. Mijn ouere broer, David, het agtergebly om die aand die biduur in Wellington bij te woon. Toen hij laat thuis kom vertel hij dat 'n meisie in haar gebed op alleraanstotelikste manier die naam van God *uitgesing* het, als 'n soort van verset teen die waarskuwings van Oom Andries.

"Teenoor die vermanings het die gemeente met bidure voortgegaan. Kerkeraadslede het ook voorgestaan. Ook Ds. Van der Lingen was tot op sekere hoogte daarmee eens, totdat die bidure in die distrik van Worcester die vorm aanneem, dat almal gelijkoop luid bidde en flouw val, sodat grote wanorde veroorsaak werd. Die gees het sig ook oorgeplant naar Franshoek en Klein Drakenstein. Naar die laaste plek het Ds. Van der Lingen selfs onverhoeds een aand gegaan en hul tot orde geroep, veral op grond van 1 Cor. 14 : 32,33.

"Mijn vader had self 'n biduur, van die eerste soort, in huis. Als kind het ik self daaraan deelgenem, maar daar nooit g'n vrede mee gehad nie. Ik het ondervind dis 'n ongesonde vroomheid, wat op die duur g'n opwekkende maar neerdrukkende invloed op die gees uitoefen. Bowedien het ik toen al die misbruike

gesien wat daaruit voortvloei, bijv. dat op mekaar geskimp word met gesangversies en in die gebed."

STUDIETIJD.

"Tot mijn 19de jaar het ik boerwerk gedaan, toen die inwendige roeping onwederstandelik werd. Ik kon net lees en skrywe en het tog in 'n jaar en nege maande mijn admissie-eksamen vir die kweekskool gemaak.

"Nominaal was ik op die Paarlse Gymnasium, maar die meeste werk het ik privaat bij die lerare gedaan, vernameelik bij Mnr. Pannevis. (Aangaande Mnr. Pannevis word later meer meegedeel.) Hij was biesonder thuis in Grieks en Latijn, en in bijna alle Europese tale. Mnr. Pannevis was godsalig en het niks om die guns van die wereld gegee nie. Hij was 'n bewonderaar van Bilderdijk en self maker van mooie gedigte.

"Die eerste liefde vir die Afrikaanse taal het hij en Mnr. Van der Lingen bij mij opgewek. Dan het hul mij grote voorliefde ingeboesem vir Hollands en Hollandse letterkunde, terwyl anders die opvoeding in die land op Engelse lees geskoeid was.

"Toen het ik reeds stukke en gedigte in die "Zuid-Afrikaan" geskrywe, stukke geïnspireer deur die anti-Engelse gees van Mnr. Pannevis en Van der Lingen. O.a. kan ik hier noem die gedigte: "Aan mijn Vaderland", "Wedersta de Beginselen" en 'n reeks hekeldigte, o.a. teen die liberale rigting, waarvan te noem is: "De moderne asprofeet" en "Het Serpent en het aanbeeld".

"Die godsdienstige oortuiging in die Paarl bij mij aangekweek, het mij bietjie soos 'n uil onder die voëls laat voel in Stellenbosch. Bijna al die studente het vijandig teenoor mij gestaan. Voor die 4 jaar om was het die meeste met mij saamgestaan en werd ik gekose als president van die studente-korps.

"In harmonie met prof. Hofmeyr het ik gestudeer en wat ik te Stellenbosch opgedaan het aan kennis van die gereformeerde leer en veral van die profesie, het ik aan prof. Hofmeyr te danke. Hij het ons Rom. 9:11 goed ingeprent. Met mij saam is klaargekom D. Ackerman, A. Faure en B. Kect.

"Prof. Hofmeyr vra mij toen om in Holland verder te gaan studeer. Ds. A. Murray was, op mededeling van prof. H. daarmee eens, en het die geld bij 'n paar vermoënde lede van Wellingtonse gemeente gekrij daar ik niks had nie. Met die voorwaarde daaraan verbonde kon ik egter nie eens word nie, n.l. dat ik 'n toekomstige professorale benoeming in Stellenbosch

moet aanneem. Ik het gevrees, dat ik met die heersende rigting nie sal kan saamgaan nie. Ik raak bowendien verloof en gee die plan op.

TRANSVAALSE REIS.

“Daarop stel die professore aan Ackerman en mij als proponente voor om offisieus 'n reis naar Transvaal te onderneem in verband met die kerkkewessies. Ds. Van der Hoff van Potchefstroom het predikante uit Holland gekrij. Inmiddels was Ds. F. Lion Cachet begonne met die stigting van die Ned. Ger. Kerk in Transvaal, en was op sijn aandrang daarheen beroepe Di. Jooste, H. Neethling (Utrecht), en Kriel (Lijdenburg). Ds. Cachet het 'n onversoenlike houding teenoor die Herv. Kerk aangeneem, sodat g n Stellenbosse student daar sou beroep word of daar sou gaan preek.

“Intusse werd Burgers president en gee hij 'n geweldige stoot aan die Herv. Kerk als Staatskerk, terwijl van die houding van die Kaapse Kerk gebruik gemaak werd om predikante uit Holland te krij. Ds. Van Warmelo werd deur die kerkeraad van Pretoria naar Holland toe gestuur om daar navraag te doen naar predikante wat hierheen sou wil kom.

“Dr. J. J. Kotze (Richmond) doen daarop 'n reis naar Transvaal en preek in die Herv. Kerk, in Pretoria. Meteen vertel hij aan die kerkeraad watter soort predikante uit Holland kan verwag word en dit geef 'n gees van ontevredenheid. Kotzé word daar beroepe, maar bedank. Daarop skrijf oud H. Pretorius aan Dr. Ph. Faure en Dr. Robertson als moderator en skriba van die synode en als deputasie, wat vroeger gemeentes daar besog het, en vraag om 'n paar jonge predikante te stuur wat moes preek met die oog op beroep. Faure en Robertson skrijf aan die professore, wat Ackerman en mij aanbeveel. Ons werd gestuur met aanbevelingsbriewe van die vier en met opdrag om sonder strijd op te wek eenvoudig net die Evangelie te verkondig waar ons gevraag word.

“Ackerman gaan oos, ik wes met die bepaling om op Pretoria saam te kom. Onpartijdig het ik vir beide soort van gemeentes gepreek op grond van die belijdenisskrifte wat in beide dieselfde was. (Dit het Cachet deur sijn strijd verkrij, dat die Herv. Kerk die belijdenisskrifte erken het.) Op Pretoria, en wel bij Nagmaalsgeleënhed, was 'n seer grote opkoms. Ds. Smits sou kom als plaasvervanger van Ds. Van Warmelo. Ik had toen reeds in buitewijke van Pretoria gepreek. Smits kom Vrijdag nie uit nie. Saterdag-

môre was Smits daar nog nie, nou word die wrijving groot. Die meer liberale partij krij 'n partij van die kerkeraad, wat ons twee nie wil laat preek nie op grond van 'n besluit wat die kerkeraad geneem het tijdens die besoek van Dr. Kotzé, n.l. dat hulle predikante sal laat preek wat sitting het in die Kaapse synode. Die ander partij hoor dit en die gevolg is grote wrijving.

"Toen die spanning op sijn hoogste was die Saterdagmiddag, kom daar berig dat Ds. Smits 'n ongeluk had onderweg en nie kon kom nie. Die kerkeraad hou 'n verg. in die konsistorie en buite is gemeentevergaderings bij die waëns. Josop Fourie, lid van Uitvoerende Raad, klim op 'n wa en seg: "Burgers! die kerk het ons gebou; mijn hand het elke baksteen gemaak en vandag sal ons vir ons nie laat outhou uit die kerk nie. Als die kerkdeur nie binne 'n half uur oop is nie, stel ik voor dit oop te trap." Almal is daarmee eens.

"Veldkornet Lewies roep sijn burgers op om die roers klaar te hou en hul stuur 'n deputasie naar die kerkeraad met die versoek om ons twee te laat preek. Die kerkeraad laat ons roep en vraag of ons sitting het in die Kaapse synode. "Nee, sê ons, maar ons is gelegitimeerd als proponente," en ons vertoon die aanbevelingsbriewe. Ons deel verder vriendskappelik mee dat die doel van onse sending nie is om vijandskap te wek nie, maar dit weg te neem. Die kerkeraad besluit dadelik dat er g'n nagmaal sal wees, maar wel prediking.

"Die Maandagoggend maak enige van die gemeente lede 'n versoek op aan die kerkeraad, 1) om Ds. Van Warmeloo te versoek g'n predikante uit te bring nie en 2) om mij te beroep. Die versoek werd bijna eenparig deur die gemeente geteken. Maar die kerkeraad kon nie dadelik handel nie; g'n konsulent was aanwesig.

"Ds. Van der Hoff, opgenome met mij tijdens die besoek te Potchefstroom, tree nou self als voors. van die kerkeraad op en laat die beroep uitbring; maar die partij van Van Warmeloo protesteer en die saak moes voor die kerkelike kommissie kom. Dit het lang geduur; gevolg was dat die beroep bekragtig werd."

UIT 'N REISBESKRIJWING.

In verband met die Transvaalse reis, gee ons eers 'n paar uittreksels uit 'n reisbeskrywing van Ds. Du Toit, wat in die "Elpis" van Jan., 1874 opgenome werd:

“*De Maatschappij.* Wij treden nu op een moeiliker gebied. Bomen en stenen laten zich toch gemakliker beschrijven dan mensen; zij worden niet opgeblazen als men ze prijst, zij worden niet boos als men hunne gebreken aantoot. Doch met de leuze, “De waarheid zal u vrijmaken!” treden wij ook dit gebied vrijmoedig in.

“Dat de *beschaving* nog veel te wensen overlaat, behoeft ik niet te zeggen; dat is wat elkeen weet. De geschiedenis onzer landgenoten aldaar laat zulks reeds vooraf veronderstellen; jaren lang toch hebben zij daar geleefd, bijna geheel ontbloot van leraren, onderwijzers, boeken, enz. Wat zij hadden, was hun bijbel. Ja, hier kan men een nieuw voorbeeld vinden van wat de bijbel voor een volk doen kan. Wij voor ons waren verbaasd over de hoogte van zedelijke beschaving, waarin wij de burgers over het algemeen, onder de genoemde omstandigheden, aantroffen. En zelfs in de burgerlike samenleving zal men verbaasd staan, als men de maatschappij aldaar uit dit oogpunt beschouwt, om te zien hoe deze “uitgeweken boeren” zich zelve een staatkundige en maatschappelijke opvoeding hebben gegeven.

“*Een vrije Republikeinse geest* heerst gevolgelik in het huisgezin, de staat, en de kerk. Het kan niet anders dan de kolonist treffen hoe de volkstem hier het hoogste gezag heeft. Zij zijn nog niet gewoon aan bukken en buigen voor vreemde overmacht, die vrije zonen der Republiek. Zij denken voor zichzelf en handelen voor zichzelf. Dat de vrijheid hier echter nog niet tot bandeloosheid is ontaard, moet wel bijna elkeen verbazen; maar is toch een feit dat elke onbevooroordeelde opmerker treft. De Transvaler is geen slaafse onderdaan, daar is hij niet aan gewoon; maar hij is evenmin een wederspannige onruststoker. Hij oordeelt vrij over Volksraad, Uitvoerende Raad en President, en zal ook handelen overeenkomstig zijn oordeel; maar met eerbied en bescheidenheid. Dat verstandig redeneren, dat vrij oordelen, heeft ons meer dan eens aangenaam verrast daar waar men het niet zoeken zou. De Transvaler wil vordering en verbetering; hij zal zelfs verouderde vooroordelen laten als gij hem verstandelik overtuigt. ‘t Is hier duidelijk te zien, men is gewoon zichzelf te regeren, en niet maar duidelings aan te nemen wat hem opgedrongen wordt.

“*De kerk.*—Wij treden nu op het allertederst gebied. Wie iemands godsdienst aanraakt, raakt zijn hart aan. En dit schijnt bovenal het geval te zijn in de Transvaal. De kerkelike partijen zijn er scherpgetekend en hebben een gescherpt gehoor. Niet licht zal men een goed woord spreken van deze, of gene zal zeggen: “Het is een kwaad woord van mij.” Doch sympathien en antipathien zijn er overal in de wereld, en, het ongelukkigst van al, het meest op godsdienstig gebied. Maar ook hier zullen wij trachten de ware les te behartigen, en de voorzichtigheid der slang met de oprechtheid der duif te paren.

“*Het standpunt,* waaruit wij de kerkelike partijen beschouwen, is hetzelfde als waarop wij met de vertegenwoordigers hebben kennis gemaakt, nam. geheel onpartijdig. Wij hebben ons niet geworpen in de armen van deze of gene partij om uit hare ogen te zien wij hebben menig aanbod van hulp en vriendschap, dat anders welkom zou wezen, afgeslagen, omdat wij niet aan de hand van deze of gene partij de Republiek wilden doorgeleid wezen,—wij hebben nergens gevraagd: Wie is van Paulus? of: Wie is van Apollos? Maar, wie is van Christus? En hebben zodoende overal het Evangelie gepredikt waar wij gevraagd werden. Slechts een uitnodiging kunnen wij ons herinneren te hebben afgeslagen, en wel omdat het ons onmogelik was daaraan te voldoen. Wij hebben met de leraren der Herv. en Ger. Kerk (de Genootschappen die ons het meest aangaan) broederlik samengewerkt—met hen omgegaan voor hen gepredikt; en door allen zijn wij met vriendelijkheid en liefde ontvangen. Ook bij de gemeenten van beide partijen waren wij welkom. Bij sommige leden der Ned. Ger. Kerk

wekte onze handelwijze verdenking; zij zagen liever dat wij voor Gereformeerden *alleen* zouden prediken, en wel, omdat anderen vóór ons zo gedaan hadden."

UIT DIE REISJOERNAAL.

Dan gee ons nog stukke uit Ds. Du Toit s'n reisjoernaal, waarvan Dr. Robertson destijds (buite wete van die skrywer) stukke in die "Zuid-Afrikaan" gepubliseer het. Dit werp 'n belangrike lig op die kerkelike toestande van die tijd. Die leser moet opmerk, dat onder gereformeerden verstaan word Nederd. Gereformeerden. Die stukke lui als volg:

"Lichtenburg, 16 Julie.—Onze ondervinding tot hiertoe getuigt dat de partijdigheid bij de Geref, sterker is dan bij de Herv. B.v. de Herv. hebben er niets tegen dat wij voor Geref. en Herv. gelijkelijk prediken, maar de Geref. (velen' altans) zijn ertegen. Ds. Jooste stemt ook mijne wijze van doen niet geheel toe: hij wil namelijk, dat ik wel voor de Herv. aan hunne huizen doch niet in hunne kerken predike. Hij verzekert mij echter, dat zijn *doel* hetzelfde is, namelijk, het heil zowel der Herv. als der Geref. kerk. De Herv. gemeenten verlangen nog naar orthodoxie en vereniging met de Geref. Zelfs velen (de meesten) onder de Geref. verlangen ook naar hereniging. Allen zien belangstellend uit naar de Synode van Okt. in de Kaapstad, en wensen dat de Synode wilde samenwerken om hier 'n hereniging tot stand te brengen.

"Marico 21 Julie.—Marico is 'n fraaie, vruchtbare streek. Water is overvloedig, zodat de afloop der fonteinen van de plaatsen een rivier vormt.

"Twee jonge dorpen zijn er aangelegd, omtrent 'n uur van elkaar verwijderd:—Jacobsdal door Gereformeerden en Zeerust door Hervormden, het laatste door de Volksraad erkend. Marico is 'n vruchtbare bodem in het tijdelike, er kan veel gedaan worden. Zo ook in het geestelike. De Geref. gemeente telt er tussen de 2 en 300 leden; en de Herv. tussen de 3 en 400. Ds. Jooste komt er vier en Ds. van der Hoff twee malen 's jaars. 'n Vereniging schijnt hier best mogelijk en zeer wenselijk.

"Rustenburg 28 Julie.—Het dorp is mooi bebouwd en beplant omringd van fraaie plaatsen. Ds. Smits ontving ons met voorbeeldeloze vriendelijkheid. Met hem schijnt samenwerking wenselijk. Hij geeft 't mij tekennen als zijne begeerte, dat de Herv. kerk mij toegang verlenen wil. Hij schijnt werkelijk de invloedrijkste predikant in de Herv. kerk (zo niet in geheel Transvaal), hetgeen wij toeschrijven aan zijne vriendelijkheid en erkende rechtzinnigheid, want zeker is 't dat hij algemeen in de Transvaal voor 'n rechtzinnige doorgaat. De toestand van Pretoria is inderdaad treurig,—zijnde het in vier partijen verdeeld. Een deel heeft zich afgescheiden onder Ds. Smits, en weigert te herenigen, voor zij zien welk een leraar hier heroespen wordt; 'n ander deel houdt vast aan ds. Begeman, die 's Zondags in het kantoor predikt; 'n derde deel volgt ds. Van Warmelo en het vierde deel wil bepaald 'n rechtzinnige predikant hebben. De Heer zelf beslisse die strijd, zodat Zijn naam verheerlijkt worde; ik houde mij geheel onpartijdig,—laat mij niet met geschillen en partijschappen in—maar predik slechts 't evangelie waar er 'n opening is.

Nu nog 'n enkel woord over de stand der kerkelike partijen over 't algemeen. De kerkelike scheuring (want anders kan ik 't niet noemen) heeft 'n grote dienst gedaan aan de zaak van Christus in Transvaal, maar, aan de andere zijde, 'n groot nadeel teweeggebracht

Tweederlei zijn de voordelen, en tweederlei de nadelen door de oprichting der Ned. Geref. kerk tegenover de Staatskerk ontstaan.

I. Voordelen. - 1. Zij heeft de Herv. kerk gedwongen onze belijdenis-schriften aan te nemen. 2. Zij heeft de Herv. kerk gedwongen gemeenschap te zoeken met onze Synode.

II. Nadelen. - 1. Zij werkt leerheiligheid in de hand in de Geref. kerk zelve. Men hoort vrij dikwels de Geref. spreken van hunne kerk als *de ware kerk*. 2.....

"De grote roeping der Geref. kerk was, m.i., om de twee voordelen zooven genoemd te bewerken. Nu heeft zij uitgediend. Zal er nu verder iets gedaan worden, dan moet 't *in* de Herv. kerk zijn. Zelfs vele Geref. zien zulks in. Zeer wenselijk is 't dat de Synode in Okt. de Transvaalse belangen zeer ernstig behartigt; wenselijk dat zij daartoe niet vrage naar de *namen*, maar naar de belijdenisschriften der beide kerken, die, met 'n klein verschil, gemakkelijk uit de weg te ruimen, dezelfde zijn; wenselijk dat zij daartoe 'n tweede kommissiezende, om de leraars en ouderlingen der beide kerken te ontmoeten, en tot 'n hereniging te leiden; - wenselijk dat men, gelijk Paulus, (vergetende hetgeen achter is, en zich strekkende tot hetgeen voor is) de grieven van het voorledene 'n weinig terzijde stelle, om 't heil van de toekomst. De harten van duizenden in de gemeenten der beide kerken verlangen zuchtend daarnaar, dat de breuke tusschen ouders en kinderen, vrienden en bloedverwanten, toch eindelijk geheeld, en 't evangelie van Christus vrijer en meer onbelemmerd verkondigd worde. Broeders! Als de zaak van de Transvaal in de Synode besproken wordt, denk dan dat de ogen van duizenden alhier op U zien, en van U *ondersteuning verwachten*."

Bowestaande is ontleen aan die "Volkstem", van 26 Sept., 1873. In dieselfde blad van 31 Oktober, 1873 re-ageer Ds. Du Toit op die publikasie van zijn mededelings. Sommige stukke van wat openbaar gemaak werd had hij lievers als "sub rosa" mededelings beskouw, maar hij sê tegelijk, dat hij niks terugneem van wat geskrewe werd. Dan geef hij weer sijn gevoelens omtrent wat moet gedaan word. Dit kom in hoofsaak met bowestaande ooreen.

TERUG IN DIE K. K.

Die diktaat van Ds. Du Toit het opgehou met die mededeling, dat dit lang geduur het voor sijn beroep bekrachtig werd. Dit gaan dan als volg voort:

"Terug in die Kaapkolonie kon ik nie anders dan tydelike beroepe aanneem, hoewel ik nie minder dan 12 had. So het ik 6 maande diens gedaan vir Dr. Heyns in die Kaap en toen in Wellington vir Ds. A. Murray. Hier werd ik geordend. Daarna was ik 'n tydjie te Kruisvallei (Tulbagh), en vandaar het ik naar Noorder Paarl gegaan.

"Gedurende mijn verblijf in Wellington het ik in nadere aanraking gekom met die opwekkings en die bidure, wat ik moes lei, o.a. die Pinksterbidure.

"Toen het ik hul verklaar wat die ware Bijbel- en Kerkleer is, en dat m.i. elke gebed om 'n nuwe uitstorting van die Gees 'n miskening is van die H. Gees,

en ons in gevaar breng om ons te besondig teen die werking van die H. Gees, wat reeds gegee is.

“Dit het ’n geweldige indruk gemaak, maar Ds. Murray het bij sijn terugkoms gesê, dat ik nog ’n jonge man is, ’n onervare koetsier, wat vir ’n klip aan die een kant wil pad gee, maar gevaar loop te vér uit te draai en in ’n sloot aan die ander kant tereg kom.”

HOOFSTUK II.

NOORDER PAARL.

Ds. Du Toit s'n persoonlike mededelings aangaande sijn verdere lewensloop lui als volg:

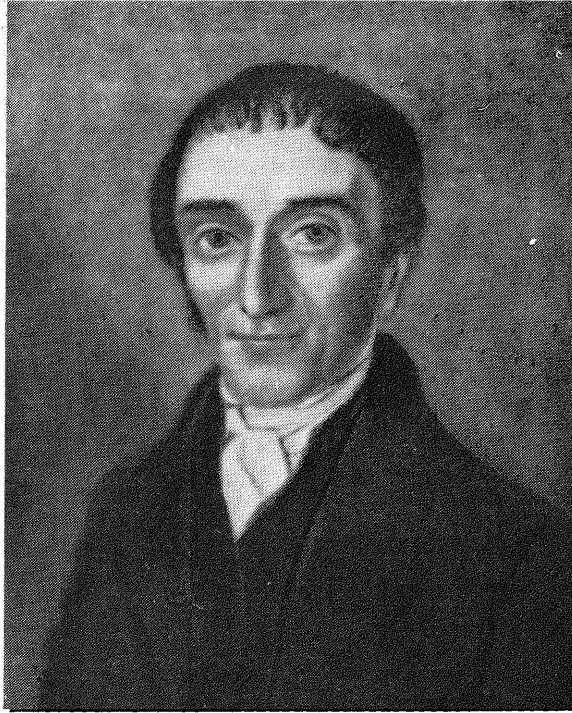
Na die afsterwe van Ds. Van der Lingen en nadat Ds. Van de Wall, na 'n paar jare dienstijd aan die Paarl, die beroep naar die Kaapstad aangeneem had, was die kerkeraad in die beroepsaak in twee gelijke dele gesplits. Die volgelinge van Ds. Van der Lingen wou mij hê, veral omdat ik met hulle ooreenkom in die skoolstrijd, wat toen brandend was. In sake gereformeerde beginsele en profesie-verklaring sou ik bowedien sijn werk kon voortsit.

"Deur sameloop van omstandighede werd twee of drie beroepe uitgebreng, waarbij ik uitval met één stem en Ds. Van de Wall neem eindelijk die beroep aan en kom weer naar die Paarl. Die partij van Ds. Van der Lingen versoek toen als aparte gemeente gestig te word. Die beswaar was egter dat hul van die ander geskei was deur beginsels en nie deur grenskeiding nie. Toen die kerkpartij sien, dat verdere teënstand nie baat nie, werd die gemeente sonder grense gestig, onder konsulentskap van Ds. Neethling van Stellenbosch en ik werd beroepe. Meteen moes ik dan als dosent aan die Gymnasium optree.

"Die roeping was so dringend, dat ik nie langer op Pretoria kon wag nie. Die skoolstrijd het die swaarste gewig in die skaal gelê. Inmiddels krij ik ook 'n beroep naar Ceres.

"Die sending naar Transvaal had tog als gevolg, dat Ds. Van Warmeloo naar Holland geskrijwe het om g'n predikante te stuur nie.

"Te Noorder Paarl was ik teen betaling vir genademiddele, ook vir kerkbanke, huwelik, ens. Alles moes uit liefdegawes kom. Ik was daar sterk voor dat die arme en weduwees behoorlik moes versorg word. Al die onkoste werd bestrijk deur kollektes bij die kerkdeur (ook salaris, bijdraë synodale kas, ens.) Net 'n paar keer was dit nodig die gemeente te sê, dat die kas gedaal is. Bij die stroom van liefdegawe moes die jonge gemeente nog alles tot stand breng en

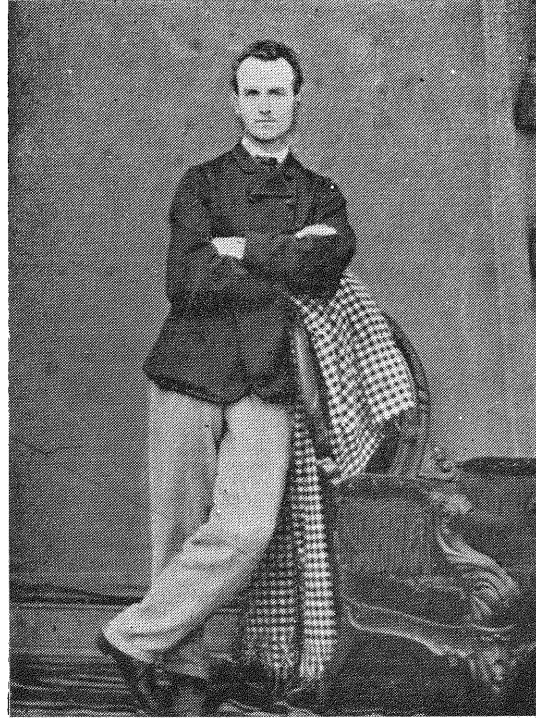
Vader : D P. Du Toit.
(Van 'n Olieverf Schilderij.)

Grootvader . Ernst Du Toit.
Oorlede 1855, bijna 89 jaar oud.

Moeder, met Ds. Du Toit als kind.

Ds. Du Toit, (19 jaar oud).

die Gymnasium als vrije skool onderhou. Bowedien wou ik nie hê nie, dat die gemeente sal deel neem aan die predikante-pensioen-fonds solang ik daar was."

Tot sover die meedelings.

Ons moet nog aanstip dat Ds. Du Toit in Tulbagh hard gewerk het. Hij skryf van daar aan Mnr. Hoogenhout: "*Moet* Zondagmorgen skrywen. Overladen met werk. Pakken met briewe." Daar het hij sijn geskrif oor die Vrije Skool opgestel en daar was hij waarlik besig (met Mnr. Hoogenhout) om Sankey's te vertaal! Bijna ongelooflik en tog waar. Ds. Du Toit skrywe aan Mnr. H.: "Probeer eerst te vertalen "I am so glad that our Father in heaven" en dan uit de vermeerderde editie no. 40... Zij zijn mij alle door Ds. A. Murray opgegeven... Zie wat gij daaraan doen kunt. Dan kan ik weer pronken met uwe veren. En gij kunt met Vergilius zingen: "Sic vos non vobis mellificatis, apes," enz. Mnr. Hoogenhout teken op die koevert, waarin die brief bewaar werd, aan: "Ja, te denken, dat Ds. Du Toit en ik de eerste klomp Sankey's liederen vertaald hebben!"

STIGTING NOORDER PAARL.

Die eïenaardige gebeurtenisse in verband met hierdie gemeente-stigting word uitvoerig verhaal in 'n boekie getiteld: "Ontstaan van de Gemeente Noorder Paarl, uitgegeven door de kerkeraad." Ons gee hier 'n opsomming van wat in die 106 bls. staan.

Daar is behoefte aan betere geestelike versorging want die gemeente is te groot vir één predikant. Ook bestaan daar onder die lede verskil in beginsel en rigting (die volgelinge van Ds. Van der Lingen hou nog hul punte vas!) Enige lede vraag die kerkeraad, dat gesorg sal word vir die "besoldiging van 'n tweede leeraar." Die kerkeraad is egter ten gunste van die stigting van 'n nuwe gemeente. Ds. A. Murray (die konsulent) toon op 'n vergadering met gemeentelêde aan, dat bij 'n nuwe stigting ook 'n grenslijn moet wees. Maar daar is uitsonderinge, b.v. die geval van Riebeekskasteel en Riebeek West. Aan die Paarl is "verdeeldheid" en die sou net bestendig word als 'n tweede predikant beroepe word. Die Van der Lingen-Partij bestrij Ds. Murray s'n argumente en die meerderheid is teen die "verdeling" van die gemeente, soos deur die kerkeraad voorgestel.

Daar kom 'n ringskommissie, wat ook nuwe stigting bepleit, vernaamlik omdat daar "verdeeldheid heerst in burgerlike en maatschappelijke zaken, en omdat die ver-

deeldheid is doorgedrongen op godsdienstig gebied." Die kommissie (bestaande uit Di. J. H. Neethling, A. Murray en W. P. Rousseau) stel voor: "Er worde een lijn gemaakt, waardoor de gemeente in twee zoveel mogelijk gelijke helften verdeeld wordt. Allen worden beschouwd te behoren tot de gemeente binnen welker grenzen zij vallen, tenzij zij binnen een bepaalde tijd het tegendeel te kennen geven."

Sommige van die belanghebbende gaan saam met die "billike" voorstel van die kommissie. Daar kom egter weer moeilikheid wegens die "onbillike" verdeling wat die kerkeraad voorstel. Tagtig lede protesteer: "Wij zijn eerder genegen, hoeveel opofferingen het ons ook kosten zal, ons van de kerk onzer vadersen af te scheiden, los te scheuren en de lasten der stichting en instandhouding van een vrije gemeente op ons te nemen, dan dat wij een verzoek om afscheiding *onder zulke voorwaarden* zullen ondertekenen." Hul wijs daarop, dat die voorstel van verdeling oorspronkelik van die *kerkeraad* uitgegaan het.

Nou gee die kommissie aan die hand, dat daar 'n gemeente sal gestig word *sonder lijn-bepaling*. Die kerkeraad wil egter sijn toestemming nie gee nie, "daar de memorialisten zekere gevoelens en denkwijze ten aanzien van school en kerk willen voorstaan, waardoor hun hoofddoel meer blijkt te zijn het ontwikkelen van een richting dan wel het vermeerderen van genademiddelen." Die kerkeraad sal ewewel g'n hinderpaal in die weg lê nie en die kommissie sal die nuwe stigting op eie verantwoordelikheid aanbeveel. Die kommissie-voorstel word op 'n vergadering van memorialiste aangeneem, op 26 Julie, 1875, word die nuwe gemeente in die Gymnasium-gebouw gekonstitueer, Ds. Neethling als konsulent gekies en op 16 Augustus d.a.v. Ds. S. J. du Toit met algemene stemme als leraar beroepe.

Die nuwe gemeente, so tot stand gekom, het niks gekrij van die kerkgoedere nie. "Zij behoudt onze kerk, onze pastorie, ons geld, ons alles door onze (zowel als uwe) voorvadersen ons nagelaten. Wij verkrijgen niets dan *vrijheid van godsdienst*." Grond en 'n gebou werd dadelik aangekoop van die Christelike Vereniging en op 17 September, 1875 werd die nuwe kerk ingewij. Wat 'n geesdrif daar geheers het, blijk uit die feit, dat die kollektes op die dag bedraag het die som van £326 14s.

Die linkervlerk van die Gymnasium, skuins teenoor geleë, sou pastorie wees. En met die bevestiging van

Ds. Du Toit op 28 September sou 'n periode van grote geestelike bloei vir die gemeente aanbreek. Die ledetal was toen 377.

DIE GEWENSTE MAN.

Terwyl die memorialiste nog worstel (soos in die vorige stukkie beskrewen) was daar gevaar, dat hul die gewenste man sou verlies. Want hij had in ernstige oorweging die beroep naar Pretoria. Reeds op 13 Mei, 1875 vraag hul hom dan ook om die antwoord op die beroep uit te stel en gee als redes op:—

“ 1) Dat van de tijd dat wij 't laatst herderloos werden, het oog van het grootste gedeelte der gemeente op u gevestigd was, en ofschoon de gemeente niet behoorlijk door de kerkeraad vertegenwoordigd werd gij nochtans telkens bij de verkiezingen een groot aantal stemmen op Ueerw. verenigd kreegt.....

“ 2) dat uw niet al te sterk gestel, naar het ons voorkomt, beter berekend is voor het getuigen alhier onder en met ons, dan voor het krijgvoeren met een nog ongeorganiseerd leger (te Pretoria).....

“ 3) dat de gemeente van Pretoria gemaklik iemand anders zal kunnen vinden, om met haar de strijd te voeren, terwijl met uw aanname of afslaan van ons dringend verzoek onze zaak staat of valt, daar de strijd te Pretoria—orthodoksie tegen liberalisme—door ieder christen verstaan, aangemoedigd en al heel licht aangevangen wordt, terwijl de beginselen waarvoor wij ijveren slechts door zeer weinigen kunnen of willen begrepen worden.....

“ 4) dat haast niemand in deze kolonie gevonden wordt die onze zienswijze zo hartelik deelt, dat hij zijn lot met ons zou kunnen inwerpen, en voor de beginselen die gij met ons voorstaat op leven en dood zou willen strijden.”

Veral die laaste punt het (volgens sijn antwoord) bij Ds. Du Toit die deurslag gegee. En die Paarl het hom gekrij.

Hoewel die strijd hoog geloop het, en hoewel dit 'n openbare geheim was, dat die “memorialiste” Ds. Du Toit begeer om pal te kan staan bij die standpunt van Ds. Van der Lingen,—die alleenstaner in die kerk!—was daar tog 'n verteënwoordigende aantal predikante bij die bevestiging: Ds. Neethling (die konsulent), Ds. A. Murray, Dr. Hofmeyr (Montagu), Ds. De Vries (Riebeeck West) en Ds. Van de Wall (van die Paarlse moedergemeente).

Na bevestiging deur die konsulent hou Ds. Du Toit sijn intreerede oor 1 Cor. 3:9: "Wij zijn Gods medearbeiders." Die Evangeliebediening werd voorgestel als verhewe en tog nederig; verskeide en tog gemeenskappelik; ondergeskik en tog verantwoordelik—'n preekverdeling nog heelmaal naar die trant van Van Oosterzee. Bij die twee geleënhede bedraag die kollekte die belangrijke som van £63 14.

Jonge predikante wat misskien ook wil probeer (op voorbeeld van Ds. Du Toit) om in die geldelike behoefte van hul gemeente deur middel van liefde-gawe te voorsien, moet voor hul begin eers bedenk, dat Ds. Du Toit s'n posisie 'n heel biesondere was, dat hij inderdaad was—'n seer gewenste man.

PROFESIE-VERKLARING.

Hoe biesonder die posisie was en hoe biesonder Ds. Du Toit dit gemaak het deur sijn buitengewone talent, blijk uit 'n verslag van die goed-besogte samekomste, waarin hij die profesie verklaar het. Ons gee hier enige uittreksels uit die "Patriot" van 1878, wat seker aangename lektuur sal wees vir diegene wat die voorreg had om die samekomste persoonlik bij te woon.

"Vollens advertensie gaat Ds. du Toit 12 Toesprake hou o'er die Onvervulde Profesiën. Daar dit 'n saak is wat hij al jare mé besig is, en viral daar die gebeurtenisse nou al gewigtiger wort, so wort die voorlesings hier met grote belangstelling te gemoet gesien. Die koorsange sal oek seker wat goeds wees. Dis almal deur mnr. J. S. de Villiers self gekomponeer op toepasselike Bijbelwoorde, deur Ds. Du Toit uitgesoek ver elke aand. Dis al amper ses maande dat mnr. De Villiers besig is om sijn Koor voor te berei. Die toegangsprijs is so laag, dat die saal (van die Paarlse Gymnasium) stellig stampvol sal wees." (P. 1 Mrt '78)...

Die volgende nommers van die "Patriot" bevat dan verslaë van die "aande". Hier is 'n paar:

"Eerste Aand.—Om verskeie redes was die opkoms van die Paarl nie so groot, mar van Wellington was daar heel party mense o'ergekom. Daar was 'n aansienlike skaar, waaronder ons opgemerk het Ds. A. Murray, wat, soos ons hoor, met sijn kerkeraad plan gemaak het om al 12 aande te kom....

"Wat die *Koorsange* aangaat, die eerste stuk was gekomponeer op 2 Petr. 1:19 en Op. 1:3. Eers roep 'n mansstem (*recitatief*): "Wij hebben het profeties woord dat zeer vast is en gij doet wel dat gij daarop acht hebt" ens. Daarop sing 'n vrou-stem (*aria*) heel sag en soet: "Zalig is hij die leest en zijn zij die horen de woorden dezer profetie." En dan val die volle *Koor* in, met plegtigheid en nadruk: "Want de tijd is nabij." Die indruk van die laaste veral is onbeskrijfelijk...

"Mar die laaste stuk was die verhewenste wat 'n mens ooit kan maak of kan sing. Dit was die *Lied des Lams* (Op. 5:9-14). Ds. Du Toit het vooraf met korte woorde aangewijs, hoe dieselfde grondgedagte driemaal gewijsig en telkens versterkt deur 3 kore gesing

wort: eers sing 'n *Koor van Verlose* vs. 9, 10; dan 'n *Koor van Engele* same met die verlose, vs. 11, 12; en eindelijk met die vorige same *alle Skepsel* in hemel en aarde, vs. 13, 14; mar die middelpunt van alles blijf die Lam. Die musiek en die uitvoering was sover as menselike kuns dit kan bring.

"Ds. Murray het met gebed geopen. Toen begon Ds. du Toit sijn kernagtige, diepdoordagte Toespraak o'er die Sekerheid, die Nuttigheid en Noodsakelikheid van die studie van die profesie." (*P. 15 Mrt '78*)...

"Derde Aand. Die onderwerp was: "Geheel Herstel van gans Israel." Die opkoms was goed. Mnr. Murray hou vol, kom alle aande. Dit was nie minder aangenaam om onse waarnemende magistraat in die voorste rij te sien sit met 'n Bijbel in sijn hand om die tekste op te soek. Die stilte in die saal, gedurende 'n toespraak van o'er 'n uur lank, was opmerkelijk. 'n Vrouekoor het gesing: "De Heer heeft Sion verkoren; Hij heeft het begeerd" ens. (Ps. 132: 12, 14). Verder 'n Solo (Jes. 62: 1), Recitatief, Kwartet en Koor (Jes. 12)"—(*P. 29 Mrt '78*)...

"Vijfde aand.—Die opkoms was nog beter as die vorige aand. Aangenaam was dit ons, onder die vele vrinde van Wellington, studente en andere van Stellenbosch, oek die oue heer D. Hugo, die eerwaardige patriarch van Franschoek op te merk. 'n Man van 89 jare expres ver die geleentheid o'ergekom! Onderwerp: "De twee Getuigen" (Op. 11: 1- 13).—(*P. 12 Apr. '87*)...

So gaan dit voort. Maar genoeg als proewe van die gees en opgewektheid van die daë. Soos die mees-te lesers weet is die inhoud van die voorlesings te vind in Ds. Du Toit s'n boek getiteld: "De Onvervulde Profetiën." Ons kom later op die onderwerp terug.

KANDIDAAT VIR DIE PARLEMENT.

Die tijd in Noorder-Paarl was vir Ds. du Toit een van oorstelpende werksaamheid. Vrije Skool, Profesie-verklaring, Afrikaner Bond, Patriot, Bijbelvertaling, Taalstrijd en soveel meer het die tijd in beslag geneem, wat nie aan sijn drukke ambswerk bestee werd nie. Hij skrijf aan mnr. Hoogenhout: "Af! af! af! Het is tijd dat Daan (Oom Lokomotief) komt anders bezwijk ik. De pen valt uit mijn hand." Later, in 1877: "Kom maar en help dragen zoveel gij kunt. Ik lig nu begraven onder werk. Hoe ik doorkom weet ik niet. Welhaast Ring, en ik moet nog kollektieren voor Normaalschool, huisbezoek doen, enz. Woensdag moet ik een feestrede houden; ik heb tekst noch stof; en meer lust om de berg in te lopen dan een nieuwe tribune te beklimmen."

Bij al die drukte het daar nog in 1879 'n rekwisisie uit Beaufort Wes gekom, dat Ds. Du Toit sig vir die Parlement verkiesbaar moet stel. Die afwijsende antwoord is in meer dan een opsig belangrijk. Hier volg dit:

"*De Stem der Gemeente*, heb ik zo spoedig mogelijk na de ontvangst van uw rekvisities geraadpleegd. De uitslag was dat van de 61 manslidmaten, opgekomen in de drukte van het persen der druiven, 16 er voor en 21 ertegen waren dat ik aan uw verzoek zou voldoen, terwijl 24 zich niet geroepen gevoelden een besliste stem uit te brengen. Gij ziet het zelf wel dat, waar zulk een verdeling van meningen bestaat, en waar bijna de gehele kerkeraad (twee slechts uitgezonderd) zich voegt tot degenen die zeggen: "Ga niet!" dat daar een toestemmend antwoord van mijn zijde de aanleiding kon zijn, "dat enige wortel van bitterheid opwaarts spruitende beroerte make en door dezelve velen ontreinigd worden."

"*De Stem mijns Gewetens* moest ik verder horen en onder de vele overwegingen wogen de volgende voornamelijk zwaar op mijn hart. Vooreerst, daar rusten reeds zovele verplichtingen op mijn zwakke schouders, en zoveel onvermijdelik werk mij in de handen gelegd moet ongedaan blijven, dat ik waarlik geen vrijheid gevoel iets meer op mij te nemen, tenzij door de hoogste noodzakelijkheid gedreven. Verder, de onzekerheid of wij wel staatkundig in die toestand geplaatst zijn, waarin de dienaren des heilighdoms als de enige redders geroepen worden, tijdelik en als bij wijze van uitzondering, de teugels der wetgeving aan te grijpen, gevoegd bij de twijfel of ik dan nog wel de uitverkorene zijn kan, door opleiding en gaven daartoe toegerust, baarde duisternis genoeg om mij te doen vrezan, zulk een gewaagde stap te doen.

"*De Stem der Voorzienigheid Gods* maakt echter een einde aan alle twijfel en onzekerheid, toen wij ons gedwongen gevoelden "het lot in den schoot te werpen" en "de uitkóms van den Heere," tot twee reizen (op het voorbeeld van een Gideon) gevraagd, telkens ten antwoord gaf: "Ga niet," waaraan wij ons gewillig onderwerpen.

Ds. Du Toit wijs verder daarop dat hul saak in goeie hande is als Ds. W. P. de Villiers en mnr. D. F. du Toit (Oom Loko) als sodanig gekose word. Oor die skool-kwessie, wat 'n "krisis" deurleef, sou hij sijn gevoele spoedig openbaarmaak. (P. 28 Febr. '79).

KEELKWAAL.

In die tweede helf van 1879 het die keelkwaal van Ds. Du Toit ernstig geword. 'n Verlof van enige maande werd gebruik om 'n reisie naar die onderveld te maak, terwijl die dienste intusse deur prop. Moorrees waargeneem werd. Bij terugkoms, na feestelike ontvangs, kon egter g'n beterskap deur die beminde leraar gekonstateer word nie. "Hij weet nie wat Gods raad met die beproewing is nie, misskien om langsaam die band tusse gemeente en hom los te maak."

Intusse, terwijl prop. Moorrees die dienste nog langer goedwillig waarneem, word rus aan die strand gesog en twee operasies aan die keel gedaan. Te vergeefs. Ds. Du Toit krij gevolglik verlof 'n reis naar Europa, Egipte en Palestina te maak. 'n Beurs van £200, deur die gemeente bijeengebreng, stel hom daartoe instaat. Ook Ds. F. Lion Cachet krij £50

persent, omdat hij van plan was Ds. Du Toit te vergesél.

Die leraar s'n afscheidswoord was, nadat prop. Moorrees gepreek het, als volg:

"Geliefde gemeente!—Een afscheidsgroete voor mijn vertrek! minder mag, meer kan ik u heden niet geven. Geen blootlegging van mijn gezondheidstoestand. Ik zou ook nauweliks weten wat te zeggen, als alleen dit: dat het mij tot heden toe aan Goddelike ondersteuning niet heeft ontbroken en dat ik nog van Hem de volkomen herstelling blijf smeken en hopen. Geen dank voor uwe hulp en liefde, mij zo ruimschoots betoond in de laatste tijd, daar ik die hulp nog verder blijf behoeven; alleen de erkenning dat ik die liefde waardeer en mij daarin verblijd, dat mijn Heere die zich niet schaamt ook zulk een onwaardige dienstknecht broeder te noemen, u zulks vergelden zal bij Zijn toekomst. Geen mededeling van mijn gerijpte zielservaring gedurende de tijd van zwijgen; daartoe wacht ik op de tijd dat de Heer mijne lippen opent."

Verder word die gemeente gebede prop. Moorrees hoog te ag, en word die grote begeerte uitgedruk om Palestina te sien, nie alleen om sijn verlede nie, maar ook als "land der toekomst met het oog op die gebeurtenissen die aldaar zĳch reeds beginnen voor te bereiden." Holland wil Ds. du Toit ook graag sien: "Ook dat bezoek is voor ons van belang juist nu in deze tijd terwijl nu aldaar een ontwaking van 't oude gereformeerde beginsel zich krachtig openbaart." Be-doel word veral die grote petitionement vir die vrije skool en die opening van Kuyper's Vrije Universiteit. (P. 26 Maart '80).

OP REIS.

23 Maart, begin die reis. Dis beskrawe in twee boeke: *Op Reis en Bijbellanden (Egypte en Palestina) Doorreisd.* Terwijl die leser daarheen verwijs word, wil ons die stuk van Ds. Du Toit s'n lewe nie met één reëltjie afdoen nie. Ons gee 'n paar brokkies uit die boeke, sodat ons ook bietjie kan meerij, en veral beter bekend kan word met die *persoon* van die reisiger.

Hoewel Ds. Du Toit self in die eerste boek sê, dat hij nie "reislustig" van aard is nie, het hij tog ook hier uitgemunt. Wie die genot had om sijn reisgenoot te wees, kan baing vertel van sijn opgewektheid, sijn bijna altijd goeie hùneur, sijn belangstelling in alles. Hij was 'n gebore reisgids. Soos iemand gesê het: Als jĳ met Ds. Du Toit reis sien jĳ tienmaal meer als anders.

En dan—hij kon so lekker vertel van wat hij gesien het. 'n Transvaalse boer het aan die skrywer hiervan

eens gesê: "Maar, hoor, die mnr. du Toit is 'n "leersame" man; hij het een nag bij mij geslaap en mij die aand die halwe wereld laat sien." Dis die rede waarom Ds. Du Toit s'n reisbeskrywinge so aange-naam sig laat lees en wêrd is om almal herdruk te word.

Opmerkelijk die opgewektheid naar buite, terwijl die gemoed van onse reisiger binne dikwels somber gestemd was. So skryf Ds. Du Toit aangaande sijn eerste seereis:

"Daar op dat achterschip ziet gij mij de meeste tijd eenzaam doorbrengen, lezende en peinzende, en als vertrouwde vrienden hebt gij aanspraak op de mededeling van enige mijner overpeinzingen. Maar welke pen zal beskrywen welke gedachten er in de ziel oprijzen bij het nederzien in die donkere afgronden beneden of bij een blik over die wijde uitgestrektheid rondom! Welk een oppervlakte! Dag en nacht voortjellende met een snelheid van meer dan 12 mijlen per uur of ongeveer 300 mijlen per dag, en dit gedurende meer dan 20 dagen lang. En dan die diepten beneden. Over hoevele onderzeese bergen zijn wij reeds henen gevaren. Welke wezens wemelen daar in die onmeetbare diepten; door geen mensenoog ooit gezien."

In dieselfde trant is die mededeling aangaande 'n begrafenis op see:

"Ik bleef enige tijd staan; maar ach, ik kon zelfs de plaats niet meer zien waar de dode in de diepte verzonk. Somber uiteinde! En niet veel anders eindigt ons aller leven. Een zucht moge er van rondom ons sterfbed opgaan; een traan moge er op onze lykbaar neerdruppelen; een bloemenkrans moge er op ons graf gelegd worden. Maar ach, hoe ras zijn die bloemen verdord; die traan gedroogd; die zucht verwaaid! Moge nog een enkel teder hart enige dagen over ons treuren; dat hart zal ook weldra voor nieuwe vreugde geopend, of van nieuwe smart vervuld zijn, en—ook daar is onze gedachtenis uitgewist. Wij zijn vergeten; anderen hebben onze plaats ingenomen; de wereld gaat haar gang; wij worden niet gemist. Zal er nog een gedenkteken nablijven, 't mocht dan zijn een eenzame grafsteen, zelden bezocht. Mocht er nog een bloempje op onze grafheuvel spreken van leven en dood, 't zal zijn van dat ongekende plantje, door de natuur geplant en gekweekt. Zal er nog een traan druipen op ons stof, 't mocht dan zijn de parelende dauwdrop glinsterende in de morgenzon. En de enige zucht die nog op aarde om ons stof gehoord wordt, mocht dan zijn het zacht ruisen van de koude nachtwind.

"Maar nog treuriger is het voorval, zo even vermeld, waarvan ik u enige nadere bijzonderheden mededeel. De gestorvene was een Italiaan; van een hospitaal aan de Kaapstad aan boord gekomen; waarschijnlijk een Rooms Katholiek; geheel vreemd; niemand die eens een woord met hem spreken kon. Nog doorklinkt ons oor en vervult ons hart die dikwels herhaalde uitroep met stervende lippen, 't enige dat wij verstaan konden: "o Dio! o Dio!" aanduidende de stervende verzuchting om genade van die God, die ook hij kende. Mogelik hoopte hij nog, in zijn vaderland teruggekeerd, in de armen van tedere betrekkingen de laatste adem uit te blazen. Maar die hoop was ijdel. Als vreemdeling verliet hij de aarde! Wat levert dit leven toch al treurtonelen op! Bezieet haar uitwendig, en de wereld schijnt, o, zo schoon en bekoorlik; maar wanneer gij dieper ziet en

begint na te denken, dan wordt gij overstelpt van haar jammeren en ellenden, en de enige ware troost die er overblijft is toch slechts bij God in Christus; een leven in zijn gunst; een sterven in zijn genade; vergeving door Christus bloed; een beter vaderland hierna!

“Deze gedachten vervulden al de tijd mijn ziel, terwijl wij 't Kanaal doorzeilen naar Londen. Vandaar, D.V., onze verdere bevindingen.”

SPURGEON GEHOORD.

In Londen gaan Ds. Du Toit naar verschillende predikante luister. Maar Spurgeon alleen beval hom. Die teks is 2 Cor. 8:9:

“Ik zal niet pogen u een opsomming of beoordeling van de preek te geven; gij kent Spurgeons preken, hij is enig, hij is zich zelf en poogt niet iets of iemand anders te zijn. Alleen dit meen ik te moeten zeggen: de kracht van Spurgeon is niet gelegen in uiterlike welsprekendheid, niet in schone woorden, maar in de betoning des Geestes. Onder zijn preek werd ik herinnerd aan 1 Cor. 2. Ja, de waarheden en lessen die hij aan zijn tekst ontleent zijn zo natuurlijk en gepast dat zij als een pijl ingaan in 't hart en er blijven steken. Nooit zal ik vergeten zijn beschrijving: hoe armelkeen is, die de Heere Jezus niet heeft; hoe ongelukkig de arme naar de wereld die in dubbele zin arm is; hoe beklagenswaardig de rijke die in waarde toch niets bezit. Maar veel minder nog zal ik ooit kunnen vergeten zijne schildering van de rijkdom van degenen die Christus bezitten door 't geloof; hoe rijk zij nu reeds zijn, en hoe rijk zij in 't Nieuwe Jeruzalem zullen wezen. Nog nooit werd ik zo overmeesterd door de vreugde onzer toekomstige zaligheid als toen hij de heerlijkheid van die stad Gods, van de erve der heiligen in 't licht ons als voor ogen tekende. Ik kon mij niet weerhouden van tranen toen hij ons aan 't slot verhaalde wat nog onlangs met hem gebeurd was. Hij predikte in een der buitenwijken zijner gemeente, en sprak juist over de heerlijkheid van het Nieuwe Jeruzalem. Vlak voor hem zat een zuster, wier ogen glinsterde van vreugde. Daardoor opgewekt sprak hij met te meer bezieling. Een glans van hemelse blijdschap schitterde op haar gelaat. Zelf opgetogen ging hij voort met mede te delen wat de Geest hem gaf uit te spreken over de stad die fundamenten heeft welker kunstenaar en bouwmeester God is. Zij zag hem nog aan, maar hij bemerkte dat de glans van haar ogen geweken was, en dat zij onbewegelijk voor zich uitzag. Hij bleef stil en zeide: “Ik geloof deze zuster is dood.” Zij was dood; zij was ingegaan in de vreugde haars Heren, terwijl de blijde glimlach op haar verstorven lippen was nagebleven. “Een golfslag der hemelse gelukzaligheid had haar zachtkenks overgevoerd in de oceaan der eeuwige heerlijkheid,”—zoals hij 't uitdrukte. Een heerlijk lied en krachtig gebed sloot 't geheel. Henegaande zeide ik tot Ds. Cachet, die met mij was: “Dit is het beste dat ik in Londen heb gezien en gehoord.”

BLOMME.

In Florence gaan Ds. Du Toit, die blomme-vrind, blomme bewonder:

“Florence is, zoals de naam aanduidt, de “bloemenstad,” in dubbele zin des woords: zij is de stad der bloemen en de bloem der steden. Bijna elke stad heeft hier een bijzondere eigenaardigheid; die van Florence is haar bloemen. Mijn liefde tot bloemen deed mij dan ook spoedig besluiten een kleine omweg te nemen om de bloemenstad te zien. 't Is het R.C. feest van de assumptie van Maria; de

museums, winkels, enz. zijn dus gesloten (meer dan op Zondag, dat treft ons dadelik). Doch dit is voor ons niet al te grote teleurstelling; want men wordt spoedig vermoeid als men elke dag weer paleizen en kerken en galerijen moet doorwandelen om kunstschaten te beschouwen. Wij zullen nu maar de bloemen der bloemenstad bewonderen. En werkelijk 't is verkwikkend, zulk een bezoek op de enigszins vermoeiende reize. Reeds bij de spoorwegstatie komen de bloemenmeisjes u hun ruikertjes bloemen te koop aanbieden; vooral de rozen zijn fraai en bekoorlik. Bij 't rijden door de straten naar 't hotel ziet gij overal bloemen, bloementuintjes, bloemenbakjes, enz. Nu gaan wij een weinig buiten de stad wandelen naar de heuvel, nogal door hen "Olijfberg" genoemd, en overal moesten wij de schone tuinen en prachtige bloemen bewonderen, tot zelfs voor de eenvoudigste woningen. Indien 't de liefde tot bloemen zou aankweken dan wenste ik wel elk mijner vrienden, vooral mijne vriendinnen, een bezoek te Florence toe. En waarlik als wij in elke bloem zien, gelijk zij in waarheid is, een herinnering aan een verloren en een profetie van een toekomstig paradijs, een afspiegeling van 't nieuwe leven in de kinderen Gods te midden van een vervallen natuur, ja, een glimlach van onze hemelse Vader, dan is het heilige plicht die lieve bloemen te beminnen, te bewonderen, en aan te kweken."

NAAR DIE OOSTE.

Ds. Du Toit reis nie naar die weste maar naar die ooste. Die rede is, seg hij, dat die brandpunt van wereldbeweging sig almeer naar die ooste verplaas. Meer spesiaal reis hij naar Palestina om die volgende oorweginge:

"Ik heb vele reisbeschrijvingen van 't heilige land gelezen, en gij waarschijnlijk ook; maar wat ik eigenlijk wenste te zien, en wat gij mogelijk meest begeert te horen is tweederlei: vooreerst, een vergelijking tussen dit en ons eigen land, daar de meeste reizigers, Europeanen en Amerikanen zijnde, het land met het hunne vergelijken in hun beschrijvingen; daar wij geloven dat Palestina evenzeer het land is van de toekomst als van het verledene, en de beschrijvingen die wij hebben allen het land slechts beschouwen in zijn betrekking tot de geschiedenis van die vroegere eeuwen, zo willen wij hetzelfde gaarne beschouwen in verband met de profetie als 't land der toekomst, en opmerken hoe die toekomst voorbereid wordt in de gebeurtenissen van het tegenwoordige. Uit deze twee oogpunten willen wij vooral met u het land bezien. Wil iemand uitvoerige nasporingen, laat hem Van de Velde of Robinson lezen; wil hij de Bijbel opgehelderd zien door Oosterse zeden en gewoonten, laat hem dan lezen Thompsons "The Land and the Book;" wenst hij wat te weten van 't tegenwoordig Zendingwerk in Palestina, hij kan 't vinden in Schaff, "Through Bible-Lands"; en algemene informatie kan men genoegzaam vinden in de handboeken van Cook, Murray, Baedeker, enz. Wij houden ons oog gevestigd op Palestina in hare verhouding tot Zuid-Afrika en in hare betrekking tot de toekomst."

Wat die eerste punt betref, het Prof. Cachet aan die skrywer hiervan gesê, dat Ds. Du Toit s'n beskrywing van Egypte en Palestina uitnemend geslaag is met die oog op die Suid-Afrikaanse leser, want dit laat die land sien soos 'n *boer* dit sou gesien het. En met die oog op die toekoms is Ds. Du Toit seker 'n beste gids.

RACHEL'S GRAF.

Laat ons uit *Bijbellanden Doorreis* iets meedeel.
Eers die stukkie oor Rachel s'n graf:

"Halfweg, in de vlakke tussen dit Elia klooster en Bethlehem staat een eenzaam klein gebouw langs de weg. Het is *Rachels Graf*, door de Mahomedanen met een klein Moskee overdekt, dat gesloten blijft, gelijk zij alle graven zorgvuldig bewaken. In een open gewelf of voorportaal ging ik op een stenen muurtje zitten en las Gen. 35: 16—20 en 48: 7, een van de aandoenlikste tonelen in het leven der aartsvaders. Ik heb de graven der profeten en koningen doorwandeld; de graven van David en Jakobus en Zacharias en Maria bezocht; doch geen van alle maakte op mij zulk een indruk als Rachels Graf. Ik dacht aan de "uitnemende liefde" van de aartsvader tot haar in beider jeugd, zodat 7 lange jaren van zware arbeid hem als weinige dagen toeschenen (Gen. 29: 20). Ik stelde mij voor de treurige gebeurtenis: zij nog jong, in de bloei haars levens, in verwachting van een talrijk en gezegend kroost, bij de geboorte van haar tweede zoon reeds aan de aartsvader ontnomen als het dierbaarste dat hij op aarde bezat. Ik riep mij voor de geest de bijkomende omstandigheden: gestorven in het baren, altoos smartelik voor de echtgenoot—langs de weg, zonder behoorlike gemakken—en zo nabij Bethlehem, in het volle gezicht op de stad. Ik herlees met welke aandoening de aartsvader op zijn sterfbed nog dit verlies herdacht (Gen. 48: 7). Is hier niet in dit gedenkteken, door Jood en Mahomedaan zowel als Christen erkend en vereerd als de juiste plaats dezer gebeurtenis aanwijzende, voor ons een beeld van de verbreking van de tederste aardse banden en de verijdeling van naastbij gelegen aardse verwachtingen, waarop wij allen en ten allen tijde moeten voorbereid zijn?... Doch helaas, men heeft zo weinig gelegenheid om eens door te denken op zulke, voor ons gemoed heilige plaatsen. Mijne reisgezellen delen dat gevoel niet, en roepen reeds ongeduldig om voort te gaan. Maar het beeld van Rachels Graf zal levenslang voor mijn geest staan; ik zal er dikwels aan denken en levenslessen uit leren."

Later, toen Ds. Du Toit zijn beskrijwing omgewerk het, het hij hierdie aandoenlike woorde aan bowestaande toevoeg:

Bijna drie jaren zijn verlopen sedert ik bovenstaande mededelingen van Rachel's Graf uit het heilige land overzond aan mijn vrienden in Zuid-Afrika. Ach, weinig vermoedde ik, toen de herinneringen van dit aandoenlik voorval uit de geschiedenis der aartsvaders zulk een diepe indruk op mijn gemoed maakten, daar op het muurtje gezeten;—ach, weinig voorzag ik, toen zij die de beminde van mijn jeugd en de vregude van mijn leven was, mij later verhaalde dat zij met zulke zeldzame aandoeningen die bladzijde uit mijn reisbe schrijving (in die "Patriot") las,—dat ook ik *mijn* Rachel's graf op zulk een korte afstand voor mij op mijn levensweg zou moeten bouwen! Ook nog zo jong, met het uitzicht op een lang en genoeglik leven; ook na veel levensleed samen gedeeld te hebben; ook in het land der vreemdelingschap; ook toen wij meenden ons haast tehuis te gevoelen in ons aangenomen vaderland (Transvaal), ook in barenswееn, maar waaruit mij zelfs geen Ben-Oni is nagebleven! Ja, nu versta ik de

diepe indrukken door Rachel's graf op mijn gemoed gemaakt. Zes maanden zijn bijna verlopen sedert ik mijn geliefde dode begroef, en nog weigert mijn levenslust terug te keren; nog is mijn levenskracht verslapt; nog weent mijn oog; nog bloedt mijn hart.

“Ja, dit graf, met zijn weemoedige herinneringen, blijft mij heilig. Ik bemin dit graf meer dan de schoonste mausoleën der Grieken en Romeinen, want het herinnert mij aan een liefhebbende en geliefde vrouw; het herinnert mij aan mijn eigen levenslust en levenssmart, aan de vertroostende engel mijns moeitevollen levens en haar smartelik heengaan.”—

Ons wou graag meer sulke stukkie gee om die leser dieper te laat inblik in die rijke hart van Ds. Du Toit. Maar genoeg. Ons keer met hom naar Suid Afrika terug en gaan verder sijn worstelweg mee-maak.

En dan denk die skrywer hiervan—(terwyl Ds. Du Toit juis van sijn Rachel gesproke het) aan die tyd terug toen hij drie-vier jaar oud was, toen sijn bewussijn ontwaak en die allerteerste besef ontkiem het, dat hij 'n *moeder* het. Veel weet hij nie van haar nie en wat andere sê, sal later meegedeel word. Maar sijn herinnering slaat tog maklik 'n brug naar die anders on-grijpbare verlee, toen hij smorrens deur sijn moeder gevoed en aangeklee, met 'n geruite oorjurk als 'n skild voorsien, in die agterplaas gestuur werd om met sijn ouere broer onder die grote eike te gaan speel. Daar was die hoë Gymnasium mure; die buitekamer, waarin die “Patriot”-pers staan; daar die dak van eikeblare; daar die grote watervat, waarop afgeslagte molvelletjies lê droë om gebrei te word (kinder-bedrijf!), en daar was die gebod van moeder om nie voor etens-tyd te kom pla nie. Dis nie veel nie! In die drukke kinder-gedoente het moeder vér agterwaarts gewijk. Maar nou—na soveel jare—kom sij weer helder naar vore en gevoel die skrywer die volle weelde van moederbesef; voel hij die diepe, rijke agtergrond, waaruit ook sijn lewe het opgestaan.

ROEPING NAAR TRANSVAAL.

Ds. Du Toit het in 'n moeilike tyd teruggekome. Als raadsman van die Transvalers en hul pleitbesorger in die Kaap Kolonie, sou hij mee die verantwoordelikeid dra van die Transvaalse Vrijheidsoorlog. Toen dan ook die oorlog verbij was het dit nie lang geduur nie of hom werd die Transvaalse Superintendentskap van Onderwijs aangebode. Op 21 Augustus, 1881

werd die gemeente daarvan in kennis gestel. Die koerant sé daarop:

“Natuurlik was die afkondiging 'n skok vir die gemeente, en die roeping onderwerp van gesprek wat die andag van algar besig gehou het sedert die tyd. Buitengewoon vol was die biduur reeds die aand, en die gebede hartelik en dringend. Algemeen werd gevoel dat die roeping so belangrik is dat Ds. Du Toit werkelik moeilik sal kan kies tussen bly of gaan; en ewe duidelik was die stem van die hart dat hij mag bly. Nieteenstaande die korte tyd en Ds. Du Toit syn uitdrukkelik versoek het die stem sig tog op verskillende wyse lat hoor, deur menigvuldige besoeke, adresse, versoekskrifte, gemeentevergadering, ens. Donderdag oggend werd Ds. Du Toit aangebode en voorgelees deur P. H. Roux 'n adres van kategisant. Pas in die pastorie terug, kom enige gemeentede Ds. Du Toit ontmoet met 'n talrijk getekende adres, waar- in hierdie punte voorkom:

“1. Dat UWelEerw. op buitengewone wyse en door biezonder bestier ons als Herder en Leraar zift geschonken.

2. Dat, door het gemeenschappelik bitter lijdén, dat ons van tijd tot tijd is overkomen, onze harten te nauwer aan UWelEerw. zifn verbonden geworden, en het ons smarten zou indien u ons nu zou verlaten.

3. Dat de zonderlinge omstandigheden waarin wij zifn geplaatst, ons uwe diensten zeer op prijs doen stellen. Gij immers, kunt met ons simpathiseren in onze denk- en handelwijze ten aanzien der schoolzaak. Wij delen uwe beschouwingen van de tegenwoordige tijd overeenkomstig het profetiese woord en waarden de toepassing dier beschouwingen bij uwe leiding der jeugd, onze dierbare kinderen.

4. Dat er gemakkeliker iemand zal gevonden worden om in de behoefte in de Transvaal te voorzien dan dat er in onze behoefte zou kunnen worden vervulling gedaan.

5. Eindelijk, dat wij door uw ongesteldheid gedurende de laatste tijd, zeer dikwels van uwe prediking zifn verstoken geweest, en dus te sterker begeren dat uw arbeid onder ons nog niet mocht ten einde komen. Om al deze redenen wensén wij innig dat gij met ons blijven moogt, en hopen dat de Heer u deze weg wijzen zal.”

“Hierop bedank Ds. Du Toit...Terwijl die vrinde nog bij Ds. Du Toit sit te praat word hom aangeseg dat meisies voor die deur op hom wag. Toen hij uitkom staan daar ongeveer 'n 100 jonge dames in twee rje en deur een van die oudste werd hom voorgelees 'n Adres van die Dames Seminarium.

“Hierop was Ds. Du Toit so aangedaan dat die trane oor sijn wange rol en hij amper nie kon antwoord de nie...In die namiddag skaar sig weer jongelinge van die Gymnasium op die stoep voor die pastorie en

word deur mnr. D. Serfonteyn voorgelees 'n Adres van Gymnasiaste... Later werd aangebode 'n Adres van die Leerlinge van Platteklipskool en 'n Adres van kinders wat nie tot die gemeente behoer nie... Saterdag besoek die kerkeraad Ds. Du Toit... Sondag morre was die kerk buitengewoon vol en die spanning groot om te hoor wat die uitslag sal wees."

Ds. Du Toit het toen die "Weegskaal voor die gemeente" gehou, waarvan die punte hier kort aangestip word:

"*Vóór*: 1) Die *onverwagte* en ongesogte beroep, 2) die *belangrijkheid*, 3) die *eiënaardigheid* van die roeping, 4) die *gevaar* dat die betrekking mogelijk nie in goeie hande sal val als hij bedank, 5) die feit dat hij nou tweemaal naar Transvaal beroepe is, 6) die oordeel van kindere Gods, 7) die keelkwaal.

"*Teen*: 1) Dis in strijd met sijn beginsel dat die Staat moet skoolmeester; 2) in strijd met sijn stille huiselike aard; 3) hij is nie genoegsaam wetenskaplik gevorm nie; 4) sal die volksraad vrijheid gee om onderwijs te regel geheel naar Gods woord; 5) die eiënaardigheid van die toestand van sijn gemeente.

"Slotsom: S.eerw. kan nie beslis nie voordat hij nader beskeid het van sijn Benoemers op 2 punte: 1) of daar geen geskikter persoon kan gevonde worde en 2) of hul sal toelaat dat hij onderwijs geheel naar Gods Woord reël, en sijn amb nie behoef te verlogen nie.

"Dinsdag daarop het 'n gemeentevergadering besluit om Ds. Du Toit vir 2 of 3 maande verlof te gé naar Transvaal... Op 5 Sept. het S.eerw. toen die reis aanvaar." (P. 2 Sept., '81.)

Van die reis daarheen deel ons net mee, dat Ds. Du Toit dit gedaan het in geselskap van mnre P. J. en D. J. Malan, en dat hul biesonder goed onthaaf werd te Petrusville,—'n historiese plek, want dis een van die allereerste plekke waar die Bond wortel gevat en die Afrikaanse gedagte opgeleef het.

Ons lees dat Ds. Du Toit daar oor 2 Cor. 5:20 gespreek het. "Nog nooit, sê 'n korrespondent, is van die kansel van Petrusville sul'k 'n rede gehoord." Maandagmorre werd hom 'n dankadres en beurs aangebode als bewijs van erkentelijkheid, terwijl die vriende nog sorg vir 'n voorspan van "vier grote uitgeruste knewels." (P. 23 Sept., '81.)

28 Oktober is Ds. Du Toit weer terug en neem die roeping aan, omdat die Transvaalse regering sijn bedinge aangeneem het, n.l. 1) dat hij sijn leeraars-amb behou, 2) dat sijn grondbeginsele ré onderwys aangeneem word (kijk onder "C.N.O.") en 3) dat hom later 'n bekwame sekretaris sal gegee word. (P. 4 Nov., '81.)

AFSKEID.

Wat Ds. Du Toit sijn ambswerk was aan Noorder-Paarl blijk genoegsaam uit hierdie meedeling:

"In die laatste dage is daar in die Noorder Paarl gemeente 'n menigte wenende oo'e en bloedende harte. Die gelovige voel hoe groot die verlies is en hulle verstaan, dat die verlies wesenlik onherstelbaar is. Dit is moeilik om 'n predikant te kry, mar om 'n leeraar te kry, wat die mense leer om die Bybel te leer lees is baing moeiliker. En dit is wat Ds. Du Toit in die Noorder Paarl gedaan het. Die wat van die onderwys 'n goed gebruik gemaak het kan nou angaan en sal die onbetaalbare waarde daarvan altyd meer leer ken.

"Ds. Du Toit het geen preke gepreek mar waarheid. Hy het Gristus gepreek en die gekruisig; hy het die Bybel deurgelooft van ent tot ent, hy het gelees, en ons laat lees. Hy het ons die geloofsleer en die sedeleer van die Evangelie bekend gemaak, die profetise skrifte ver ons ontsluit. Hy het ons herinner an die geskiedenis van vroeger en beter tye, die teenswoordige treurige toestand van kerk, staat, en maatskappy laat sien en ons roeping en plig voorgelou. En nou hy weg is van ons, wie sal dit nou doen? Ons het die wijn en melk geproof, en volop gedronke; water en melk sal nou nie meer smaak nie. Die liewe Heere sal voorsiening maak. Soos dit met alle trouwe leeraars gaan het ook hier onder ons die een en die ander hulle an die suiwere waarheid gestoot, maar dit is ons aangenaam te kan meedeel, dat syn arbeid in en ook buite die gemeente gewaardeer is.

"Volle kerke al Sonda'e..... —

"Die vendusie was druk besog. Elkeen wou 'n aandenke he hoo'e pryse is betaal.

"In die laaste maand was dit 'n aanhoudend afhaal met rytuige en tuis breng dag an dag, en tog het hy nie o'eral waar hy begeer werd kan rond kom. 'N heel party het hy moet te leur stel.

"Helpende hande met vervoermiddele ver inpak in o'ervloed, allerlei geskenke ver die reis en aandenke is gegewe.

"Menigte van adresse is gepresenteer, wat hieronder volg, almal getuigende van waardering van Ds. Du Toit syn arbeid, van liefde ver hom en syn huisgesin.

"Laaste Sondag, die 22ste, het hy syn afsheidspreek gehou; 'n stampvolle kerk; oek van naburige plekke was mense opgekrom. Die teks was 2de Johannes, die 8ste vers: "Ziet toe voor u zelve, dat wy niet verliezen hetgeen wy gearbeid hebben, maar een volle loon mogen ontvangen." Die preek sal gedruk worde. Met diepe andag is die rede angehoo. Ds Du Toit syn werk in die gemeente was afgedaan; hy had die volle raad Gods verkondig, en niets agtergehoue van wat nuttig was, hy kan dus net mar toeroep: ziet toe, ens." (P. 27 Jan. '82.)

Die afsheidswoord, gerig tot die kategisante, gee ons ook:

"Geliefde Kwekelingen, - Hartelik dank voor uw liefdebetoning en voor uw geschenk. Ik vind uw betuigingen hartelik en uw liefdeblijk doelmatig.

Veel kan en veel behoef ik u niet te zeggen. Ik ken u en gij kent mij uit lange omgang. Twee dinge wil ik u slechts heden mededelen.

Vooreerst, dat mijn arbeid aan u steeds een liefdearbeid was, niet al zuchtende, maar met zielsgeroegen verricht. Gewoonlik werd mijn hart verblijd als ik hier binnentrad, en een blijde glimlach op uw allerjeugdig gelaat zag. Dadelik werd mijn hart verruimd, en ik ging met een vroliker gemoed van de Catechizatie dan waarmee ik herwaarts kwam.

Dan, vergeet het niet, wij hebben ons er op toegelegd, om in uw jeugdig gemoed liefde en eerbied in te prenten tot de leer onzer vaderen, teenover de wisselende godsdienstige meningen en gezindheden van alle tijden. Gij weet hoe wij ons benaarstigd hebben om u in de leer, de gezonde leer der Dordtse vaderen te doen wortelen. Mocht dit onderwijs u bijblijven en vrucht dragen voor dit en het eeuwig leven.

Des Heeren zegen zal ik over u blijven afbidden, gelijk ik mij in uwe voorbede aanbeveel."—(P. 27 Jan. '82).

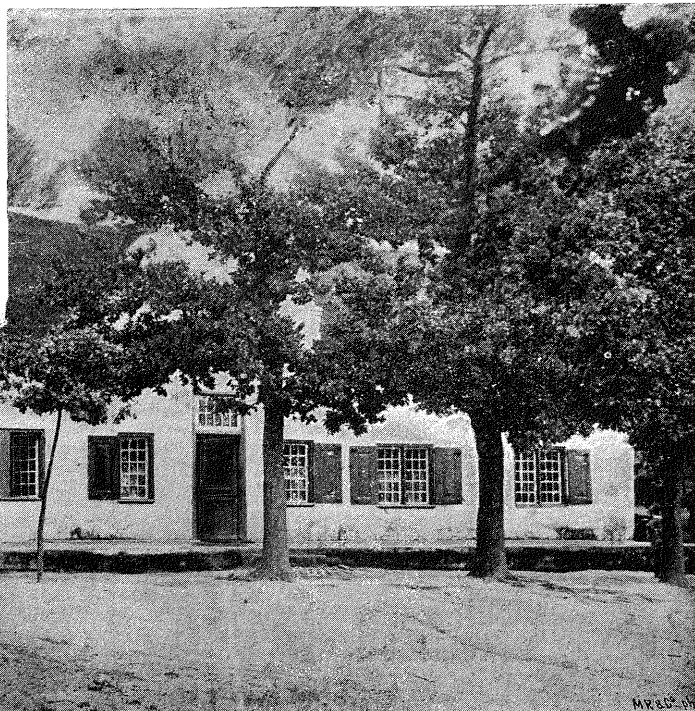
Ds. Du Toit het ook adresse ontvang uit Philips-town en Oudtshoorn—wel 'n bewijs dat sijn arbeid ook elders gewaardeer werd. Dit blijk ook op sijn reis naar Transvaal uit die ontvangs wat Venterstad hom berei het, waar bij aanbieding van adresse dit gesproke werd:

"Daarop spreek Meneer D. van den Heever, Generale Voorsitter van di Albertse Bond en B. B. Vereniging 'n korte woord. Hy seg di besoek was aangenaam, mar di skeiding is swaar. Toen hy verneem het dat Ds. Du Toit sou gaan na Transvaal, was hy byna wanhopig. Hy wis wat Ds. Du Toit ni alleen in openbaar, mar veral oek in verborge ver ons nasi gedaan het. Hoe hy eintlik di bewerker was van onse nasionale ontwikkeling. Hy self het oek veul opgeoffer ver syn volk, en hy het altyd op Ds. Du Toit gesteun. Hy wis wat hy an hom had met raad en daad. Mar nou lyk dit ver hom of alles moet agteruitgaan. Ds. Du Toit self wil hom dit uit di kop praat; mar hy voel swaar. Hy roep Ds. Du Toit ni toe "vaarwel" ni: mar tot "wederiens," in persoon hier in di Koloni, sodra hy syn gewigtige roeping in Transvaal vervul het.

"Toen het Ds. Viljoen, vroeger leeraar van Colesberg, nog 'n hartelik gebed gedaan, waarin hy Ds. Du Toit en syn familie en geselskap an di Heere opdraag. En onder veul trane het ons makkaar gegroet. Daar was oud en jong, mans en vrou, Gereformeerde en Ned. Gereformeerde; mar onder di almal was min droge oge. 'n Mens sou se dat Ds. Du Toit jare lang predikant van Venterstad was."—(P. 3 Maart '82).

Vrijdag 10 Maart, 1882, was die dag van aankoms in Pretoria. Twee lede van die Driemanskap en enige vriende het Ds. Du Toit ingehaal. 'n Huis was reeds gehuur en die regering had vir huisraad gesorg. (P. 24 Maart, '82.)

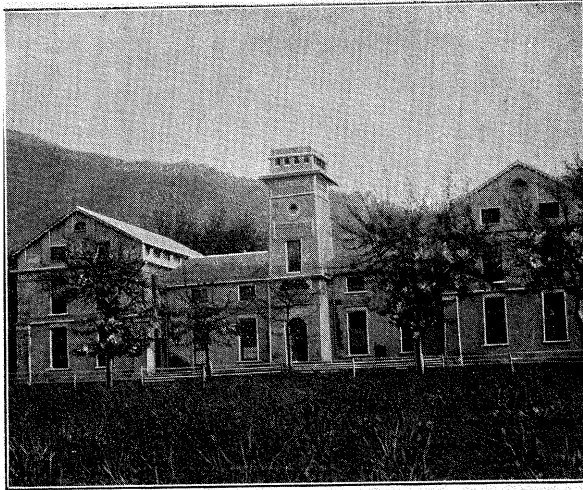
Ten slotte gee ons nog Ds. Du Toit s'n algemene afskeidsgroet, 'n groet waarmee 'n hartelike gemeentete en 'n hartelike predikant uit mekaar gegaan het:

OUTA EN AJA.

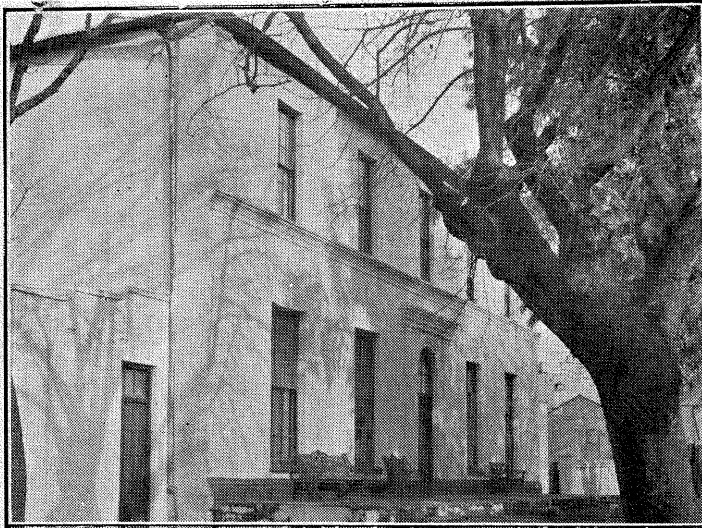
Woonhuis waarin Ds. Du Toit, gebore en gestorwe is.
(Later effe veranderd .

Gribble & Seun, Paarl.

Gymnasium Gebouwe.

Opperig deur Ds. v. d. Lingen, en waarin Ds. Du Toit als predikant van Noorder Paarl gewoon het, in die regter vleugel van die gebouwe.

Gribble & Seun, Paarl.

Huis van Mnr G. J. Malherbe.

waarin die eerste vergadering, 14 Aug., 1875, gehou werd en waarin die Drukkerij enige jare gehuisves was. Die lagere buite deur en die eerste venster op linkerhand (waar toen 'n deur was) werd gebruik vir die Drukkerij.

“Naast het adres van Kerkeraad, en Gemeente, en Kinderen, en Catechisanten, meen ik deze afscheidsgroete als een *Vriendengroete* te moeten beschouwen. En als zodanig is zij mij hartelik welkom.

Ja, Vrienden, ik heb het ondervonden en ondervind het heden; er zijn drie banden die op aarde harten aan elkaar verbinden: banden des bloeds, banden der vriendschap, en banden der genade.

Alle drie maken 't scheiden zwaar. Zwaar viel het mij en mijn ega uit de kring van nauwverbonden en innig geliefde bloedverwanten ons te moeten losscheuren, terwijl onder de vermenigvuldigde, onuitgesproken opwellingen des harten de gedachte bovendrijft: “allicht zien wij elkander op aarde nooit weder.” Zwaarder, zo mogelijk, is nog de handdruk aan zo menige hartevriend gegeven, terwijl het (mogelik te ongelovig) hart spreekt: “*Zulk* een vriend vind ik in mijn nieuwe levenskring niet weder.” Maar het zwaarste nog, dat ondervinden wij heden, valt het scheiden waar banden der genade ons aan elkaar verbinden, waar men in waarheid samen heeft gebeden, samen heeft geweend, samen gestreden, samen verkwikt werd aan 's Heren tafel, samen met lofliederen Gode heeft verheerlikt.....ô dáár zijn geen woorden om de diepste en heiligste indrukken des harten te openbaren, dáár zwijgt de mond en het geloofsoog blikk door de toekomst henen op de toekomstige heerlijkheid, dáár eerst wordt het hart stil....

Vrienden, hartelik is uwe afscheidsgroete, warm uw vriendschapsbetuigingen. Zij doen het harte goed in de droeve ure. Op duurzaam perkament geschreven, in prachtlijst bewaard, hebt gij er zelf voor gezorgd dat een blijvend gedenkteken van uwe vriendschap ons vergezellen zal naar Transvaal. Gelooft ons, dit stuk heeft voor ons meer waarde dan goud of edelgesteente, en zal de ereplaats in onze nieuwe woning hebben. En wanneer ons oog dageliks daarop blikk, zij het onder de drukte des levens, dan zal het hart aan u denken, en een zucht voor u omhoog stijgen. En voor zover de geheiligde vriendschap onderscheiding zonder terugstoting toelaat, zal bij dieper doordenken de herinnering steeds voor de geest brengen (hoe kan 't anders?) de gedachtenis van de geliefde broeder die uit de diepte zijner ziele deze regelen neerschreef, van de lieve vrienden die zich gelasten met de circulatie ter ondertekening, en van de trouwe vriend die aan dit (voor mij) kostbare stuk zulk een duurzame vorm gaf.

Voor de ware vriendschap is niets te gering. Die vriend die nog portretten met ons ruilen wil, vervoege zich bijde Paarlse Drukkerij; die aan ons schrijven wil, adressere naar Pretoria. Zoveel wij kunnen, antwoorden wij afzonderlik, en verder in een algemene vriendenbrief.

Vrienden, vaartwel; leeft gelukkig! 's Heren zegen op al uwe wegen! Jakobs God zij ons aller deel, en het aardse leven eindige voor ons allen met een ruime ingang in Gods eeuwig Koninkrijk!” (P 3 Febr. '82).

HOOFSTUK III.

C. N. O.

Met reg kan ons sê, dat Ds. Du Toit ook die vader van die beweging vir Christelik-Nasionaal Onderwijs was. Dit sal ons nou aantoon. Maar ons laat ver-
eers volg wat hij daaromtrent laat opskryf het. Dis dit:

“Die eerste geskrif wat ik gepubliseer het was: “De Christelike School in haar Verhouding tot Kerk en Staat.” Die skoolwet had bepaal dat die skool nie sektaries sou wees nie en dat Godsdienst-onderwijs (religious instruction) alleen kan gegee word in ’n uur wat daartoe afgesonder was buite die gewone skoolure—mits g’n kinders gedwing word om daarby te wees.

“Die standpunt van Ds. Van der Lingen, myself en die gemeente was dat godsdienst nie buite die onder-
derwijs kan gesluit word nie en dus die skool onkristelik was.

“Vreeslik werd ik oor die boekie in verskillende tijdskrifte aangeval, blijkbaar meesal deur predikante, hoewel naamloos. Op al die geskrif het ik geantwoord in mijn “Replik op alle Recensien”. Daarop is nooit g’n antwoord verskijn. Die teenstand het geswijn. Die Paarlse Gymnasium was nog steeds die vernaamste voorbereidende skool vir die admissie-
eksamen tot die Kweekskool en was voortreflik ingereg deur Ds. Van der Lingen. Uit vijandskap egter teen die positief kristelike standpunt werd jongeliede weggelok naar opleidingskole onder die staats-wet. Dikwels het ik ’n oproep gedaan vir vrije skole, maar dit het net in Burgersdorp weerklank gevind.

“Jaarliks werd petisies vir die parlement opgemaak en ruim geteken, en die eis van vrije skole bij die stembus in verskeie kiesafdelings gestel. Die beweging het toegeneem en toen het “Onze Jan” ’n wissigang voorgestel in die wet, wat niks beteken het. Daarmee werd egter die teenstand die nek gebreek.”

Tot sover die diktaat.

DIE GYMNASIUM.

Ds. Du Toit had dus ook insake C. N. O. sijn voorganger, n.l. Ds. Van der Lingen met sijn Paarlse Gym-

nasium. Hierdie stigting het vir ons historiese betekenis en dis nou die tijd om daarvoor iets te sê.

Die aanleiding tot die oprigting was als volg : Verskeie lede van die Paarlse gemeente was ontvrede met die uitvoering van die plan aangaande die stigting van 'n kweekskool en wou daarom aan die Paarl 'n "tweede Akademie" hê. Dit het Ds. Van der Lingen afgekeur. Hij het toen aan die hand gegee die oprigting van 'n "Literariese Fakulteit." Hieraan het miskien die Gymnasium sijn ontstaan te danke, nie lang daarna nie.

Die gebou wat opgerig werd was groot, doeltreffend en—interessant. Ja, interessant soos die stigter self. Dit had 'n toring en was versierd met allerlei Egiptiese tekens en simbole. Dit staan nog als 'n sieraad aan die Paarlse hoofstraat.

Die doel was om nie slegs vrije kristelike onderwys aan kinders te gee nie, maar ook vernaamlik om jonge manne wetenskaplik op te lei vir staatseksamens en voor te berei vir die admisssie van die Stellenbosse Kweekskool.

Mevr. De Villiers sê in die lewensbeskriewing van haar vader: "Gedurende sijn elfjarig bestaan had het, benevens vele anderen die nuttige plaatsen in de maatschappij bekleedden, twee kandidaten in de letteren en twintig in de theologie geheel of gedeeltelik voorbereid, en zag het op een ander tiental kwekelingen die hetzelfde doen beoogden."

Die Gymnasium had egter ('n profesie vir alle latere vrije skole) 'n sware worsteling om te blij bestaan. Ds. Van der Lingen, gelukkig 'n man van middele, moes gedurig die tekorte aanvul, en dan moes hij bowendien die ons bekende verwijte opeet, o.a. dat daar g'n Engels genoeg geleer word nie. Toen hom eindelijk gevraag werd—hij was President-Kurator—dat ook Latijn in Engels sal onderwese word en met Engelse uitspraak, het hij gesê: "*neen* en nog eens *neen!*"

Natuurlik werd gedurig bij Ds. Van der Lingen aangedronge: laat ons tog maar 'n regeringskool stig. Maar hij wou nie. Sijn eerste beswaar was, dat deur die "schedule" godsdienst buite die skool gesluit werd, en sijn tweede, dat Engels medium van onderwys moes wees. Die regeringskole was in één woord vir hom "uit de (Frans) Revolucie voortgesproten en deden zich in aard en strekking als haar produkte kennen." Sijn beginsel was: "De Heiland zelf had bij sijn vertrek van de aarde het onderwys aan sijn jon-

geren opgedragen; door die daad behoorde dus het onderricht aan de Kerk en niet aan de Staat”.

Toen die plan opgevat werd om 'n regeringskool te stig, het hij vir sijn gemeente gesê: “Ik word ertoe gedrongen u te zeggen dat indien er door de leden dezer gemeente alhier een Goevernementskool naar de bestaande schoolwetten opgericht worde, er dan een scheidung komt tussen herder en gemeente, voor de tijd, voor sommigen wellicht voor de eeuwigheid.”

DIE KWAAI BOEKIE.

Reeds als theol. student was Ds. Du Toit s'n gevoele omtrent die skoolkwessie gevestig. Dit blyk uit 'n brief aan mnr. Hoogenhout. En die kwaai boekie, wat soveel roering veroorsaak het, was geskrewe vóór hij Paarl toe gegaan het.† Die titel was: “De Christelike School in hare verhouding tot Kerk en Staat, door een Leeraar der Ned. Geref. Kerk. Paarl, 1876”.

Dis die moeite wêrd om die boekie groot 106 blss. te lees, want dis met gloed en oortuiging geskrewe, en daar kom baing nuwe gesigspunte in voor.

Vereers word die vraag beantwoord of Christus aan Staat of Kerk die onderwijs van die jeug opgedra het? Die antwoord is—aan die Kerk met verwysing naar tekste als Joh. 21:15—17, Mat. 28:19, Hand. 4:2, ens. Hoofargument egter is die deurgaande Bijbelse waarheid, dat die wereldmag uit haar aard “antikristelik” is, wat aangetoon word uit haar oorsprong (Gen. 11, 1 Sam. 8, Ps. 2) en haar einde (Dan. 2 en Openb.). Wat seker baing seer gemaak het is die bewering, dat “de Kerk van Christus op het laatst met de wereldmacht delen zal in haar afval en opstand tegen Christus” (bl. 12), en dat “de Kerk Christus verwerpt als haar Profeet wanneer zij met de Staat Scholen sonder Godsdienst sticht” (bl. 14).

In die aanwysing van die Kerk als opvoedster sien ons duidelik die invloed van Ds. Van der Lingen. Ds. Du Toit het egter later nader uitgespreek hoe hij dit bedoel, n.l. “dat het onderwijs volgens de Schrift opgedragen is *aan de ouders onder toezicht der Kerk*”.‡

* Vgl. verder Mevr. M. de Villiers' Lewensbeskrywing blss. 175 en 262.

† Kijk: “Ontstaan Gemeente Noorder Paarl,” bls. 79.

‡ De Vrije School voor 't Kaapse Parlement door Ds. S. J. du Toit, bls. 1.

Verder volg in die boekie 'n uitvoerige bespreking van die destijds brandende vraag: is die skole volgens die "skedule" kristelik of nie? Met klem van redene word aangewijs dat daar 4 en nie 5 gewone skoolure is nie, volgens die skedule. "Gedurende de 4 uren vraagt de regering bepaald sekulair onderwijs...Godsdienst, Bijbel en Kristendom behoren dus gedurende de schooluren niet thuis in de school... Dit was (volgens aanhalings in die boekie) ook die opinie van Saul Solomon en bisskop Gray.

Daarteen het die skrywer hierdie besware: 1) die grondslag van die skole is dus nie die Kristendom maar humaniteit; 2) die skole is dus nie slegs nie-sektaries nie, maar bepaald nie-kristelik; 3) nie-kristelike skole in die boesem van 'n kristelike maatskappij is anti-kristelike skole; 4) die skedule skei wetenskap en Godsdienst, wat volgens Gods Woord nie mag nie; 5) die skedule verban die kristelike tug; 6) die skedule ondermijn die wetenskap self en 7) die skedule is onprakties en onuitvoerbaar.

Nadat enige bedenkinge hierteen bekwamelik ondervang is, roep die skrywer 'n groot aantal getuige op, wat aan sijn kant staan. Wat 'n werk was dit nie om als die skrywers te raadpleeg! Hier is enige van die manne wat opgeroep word: Luther, Von Raumer, Meyer, Lattmann, Curtmann, Kiroch, Schulze, Klemm, Heinroth, Klopsch, Lehmann, Palmer, Kehr, Schwarz, Müller, Cumming, Vinet, Groen v. Prinsterer, Kuyper, ens., ens.

'N SWERM BEOORDELAARS.

Die boekie s'n uitwerking was die van 'n knopkierie onder 'n trop ganse—'n pragtige beloning vir 'n Suid-Afrikaanse skrywer. Gewoonlik tog word die ernstigste konsiensie-kreet net met 'n doodse stilte beantwoord.

Wat die beoordelaar te sê had, het Ds. Du Toit vir die nageslag bewaar in sijn geskrif: "Repliek op alle Recensien" (1877). Die pen-aanvalle was, uitgesonderd die van redaksies, naamloos, iets wat Ds. Du Toit daaraan wijt dat hij self naamloos geskrijf het. In sijn Repliek het hij sig daarom openbaar gemaak—hoewel hul hom al tevore uitgeruik het.

Die "Kerkbode" het nie 'n al te seker geluid gegee nie; die "Z. Afrikaan" was onpartijdig; die "Opwekking" was beslis gunstig; eweso die "Maandbode" van die Geref. Kerk, wat ook kerkskole voorstaan "onder

bestuur van kerkeraad met gemeente"; die "Volksblad" was bepaald vijandig.

Die korrespondensies in "Z. Afrikaan" en "Elpis", blykbaar mees van predikante afkomstig, was dikwels persoonlik en hatelik. "Wat hul nie kon klein krij nie was dat Ds. Du Toit beweer het, dat die wereldmag anti-kristelik is. Natuurlik werd verskillende tekste, alsook art. 36 van onse Belijdenis deur die teenstanders aangewend, waarmee Ds. Du Toit egter aldus afge-reken het: "De teksten zijn genomen uit *praktiese* gedeelten der apost. brieven, waar zij de gelovigen vermanen de bestaande machten te gehoorzamen... Men merke echter wel op, dat zij spreken van *onderwerping, niet wederstaan, enz.*, maar van zich *verenigen, samenwerken, deelnemen, enz.*, geen woord". (bl. 44). Tegelyk werd herinnerd, dat in die eerste boekie sprake was van die Staat naar sijn aard, oorsprong en einde. Ook haal Ds. Du Toit met instemming aan wat "Eenvoudig de Waarheid" sê: "De wereldmacht is uit haar aard anti-kristelik, maar zolang zij nog blijft bestaan onder Gods toelating betaamt het elkeen haar te gehoorzamen; *wij* moeten haar niet verbreken of omverwerpen, *God* zal zulks te zijner tijd doen". (bl. 35).

Voorts het die aanvallers beweer dat die onderwijs nie aan die kerk toebetrouwd is nie, dat die oorsee-se getuigenisse hier g'n waarde het nie en dat die skedule verkeerd verklaard is. Teenoor die laaste bewering stel Ds. Du Toit 'n brief van die Superintendent van Onderwijs, waaruit duidelik blyk dat die voorgedraë verklaring reg is (bl. 66).

Karakteristiek is hierdie sinsnee in verband met die latere optrede van Ds. Du Toit als getuige vir die waarheid:

"Had ik mijne "gaven" (dit gaat hier teen die korrespondent M. D.) willen besteden in het medegaan met de menigte en in het naspreken van zekere leiders, dan had ik ook mogelijk hoop op een weinig lof van mensen; maar ik zou die dan moeten betalen (en dat is mij te duur) met voor *mijzelf* te vrezen wat ik voor anderen vrezen moet, nam. de toepassing van Christus' woord: "Zij hebben hun loon weg." Ik dank mijn God—al ware het gewicht van smaad en verguizing nog duizendmaal zwaarder, al zou ik eronder moeten bezwijken ik dank mijn God voor de eer dat ik getuigen mocht, en om dat getuigenis ter zijner eer mag gesmaad worden" (bl. 21).

DIE UITWERKING.

Die verklaring van die feit dat so'n kostelike saak als C. N. O. destijds al so'n verset wakker geroep het, en dit van die kerkelike kant, moet hierin gesoek word, dat die staatskool toen reeds met 'n kristelike vernis

oordék was. Dit het die oë van menigeeen verblind.

Die boekies was ewewel nie sonder uitwerking nie. Ds. Du Toit sê:

“Inmiddels verreezen er vrije christelike scholen op verskillende plaatsen, o. a. te Beaufort West onder de leiding van Ds. W. P. de Villiers. En aldaar werd deze kwestie van zoveel belang geacht, dat Ds. De Villiers en schrijver dezes talrijk getekende rekvisities ontvingen om zich verkiesbaar te stellen voor het parlement, ten einde in 's lands wetgeving de belangen van het godsdienstig onderwijs te bepleiten en meerdere godsdienstvrijheid voor de staatschool te verkrijgen. Schrijver dezes bedankte, o. a. omdat hij uit beginsel geen verbetering van de staatschool wenste, maar gehele vrijmaking der school van alle staatsbemoeiing. Ds. De Villiers werd echter verkozen en bepleitte in twee zittingen, met veel talent, de belangen van het christelik onderwijs. Helaas, zonder gevolg. Waarop hij be dankte wegens zwakke gezondheid.” †

DIE NASIONALE GEVAAR.

Natuurlik het Ds. Du Toit van die begin af, en later aldeur, in die “Patriot” geageer teen die staatskool. Die godsdienstige beswaar was vanself bij hom oorwegend, maar 'hij het nie nagelaat nie op die nasionale gevaar te wijs. Bijv.: “Deur Engels te beoefen wort die Engelse gees ingeplant... Laat hulle Engels leer wat tijd en geld daarvoor oor het, mar moet nie dit bindend maak vir algar nie”. (P. 11 Okt., '78).

Ook hierdie sitaat is belangrik :

“Met 'n stelsel van onderwijs, wat moet uitloop op die vernietiging van die taal van ons kerk, kan ons g'n vrede hê nie en sal ons nooit mé versoen nie, al word oek gepraat dat Hollans nie moet verwaarloosd worde nie.

“Dit is egter nie net daarom dat ons die stelsel bestrij nie, mar in die eerste plaas omdat dit nadelig is ver die *verstandelike* ontwikkeling van ons kinders, en geheel ondoelmatig ver die kinders wat nie in die geleentheid is om in die skole groot te worde nie. Dit leg so voor die hand, en is so onmiskienbaar, dat dit gen nadere toeligting nodig het nie. Dit word dan oek, sover ons weet, nie bestrij nie, mar eenvoudig voorgestel of dit 'n saak is van “kan nie anders nie.” Engels moet middel van onderwijs wees want ons woon in 'n *Engelse* Kolonie. Nou is ditalweer 'n verkeerde voorstelling van die saak. Die waarheid is dat ons in 'n *Hollanse* Kolonie, mar Engelse *besitting*, woon. Net so min as byv. 'n perd van *Hollanse* bloed, deur 'n Engelsman gekog of gejump, 'n perd van *Engelse* bloed word, net so min is 'n *Hollanse* Kolonie, an die Engelse o'ergemaak, 'n *Engelse Kolonie*. Mar al was dit oek al nie die geval nie, dan sou tog die opdringing van die Engelse taal 'n onreg wees wat ons angedaan word, vernameelik om die nadelige gevolge wat daar uitvloei.”

Om die rede was die blad ook sterk teen die sogenaamde Huguenot Seminaries. “Die opvoeding (daar) is ongelukkig *eensydig* Engels. Ons is nie daarteen dat Engels geleer wort, mar dat die skole ge-

† De Vrije School voor het Kaapse Parl., blz. 2.

bruik wort om ons taal uit te roei, daar is ons teen".
(P. 5 Okt., '77).

DS. W. P. DE VILLIERS.

'n Ander kampvegter vir die goeie saak was Ds. De Villiers, eers predikant van Beaufort Wes en naderhand van Carnarvon.

Vereers moet ons vermeld, dat deur sijn ijwer 'n bloeiende vrije skool op eersgenoemde plek verrijs het: Ongelukkig werd na sijn vertrek pogings aangewend om dit in 'n regeringskool veranderd te krij. Selfs 'n professor het hom, seker met goeie bedoelings, daarvoor kom beijwer op Beaufort Wes. Daaroor het Ds. De Villiers sig op die Ring beklag en die Ring het met hom saamgevoel. Op die beskuldiging, dat die wet op punt van godsdien verkeerd uitgelê word, het hij sig toen aldus verdedig:

"Hij se dat beweerd word dat naar die oorspronkelike wetgevers moet gegaan word om te weet wat die betekenis is van die wet. Van die kommissie, wat oek bepalings omtrent godsdien onderwijs gemaak het in 1863, was lede die vorige superintendent-generaal van onderwijs (Dr. Innes) en die teenwoordige (Dr. Dale). Ds De Villiers lees uit verslag van die kommissie, hoe Dr. Innes voorgestel het dat een uur van die gewone skoolure sou gegee worde vir Bijbelles en godsdiensonderwijs, soos dit vroeger in die goewernementskool was; hoe die kommissie dit verwerp en bepaal het, bijbel en godsdien moet buite die gewone skoolure wees en hoe Dr. Innes toen daargeen protesteer het omrede, dat hij seg: "*'n stelsel wat die bijbel formeel buitestluit, kan nooit voldoen aan die behoefte van 'n gristelike bevolking nie.*" Die ander lede het geswig en toegestem" (P. 26 Sept. '79).

Dis bijna oorbodig om te sê, dat die bedoelde skool gow die hoof in die goewernement sijn skoot neergelê het.

IN DIE PARLEMENT.

Belangrijk is verder wat Ds. De Villiers als parlamentslid gedaan het.

22 Julie, 1879 het hij als mosie voorgestel: "dat ondersteuning van staatswege gegee zal worden ook aan vrijwillige scholen, die voldoen aan de vereisten van akte 13, 1865 wat betreft gewoon school-onderwijs, zonder enige beperking van godsdienstig onderwijs".

Hij het 'n uur lang gepraat en werd met die grootste belangstelling aangehoor. Selfs sijn teënstanders moes hom komplimenteer met "sijn bekwame en welsprekende rede".

Helaas! moes die "Patriot" aanteken:

"So is dan Ds. de Villiers sijn mosie koelweg afgestem, soos ons verwag het. Mar wat ons nie verwag het, is dat gen een selfs 'n poging gewaag het om sijn onomstotelike argumente te weerleg nie... Die een stel Ds. de V. voor as 'n rariteit van die oue tijd en 'n vertegenwoordiger van lank verslete ideë (*Argus*); die ander seg: nō, hij is mar sijn tijd 'n 20 of 30 jaar vooruit (*Standard and Mail*)...Sover ons gesien het is daar net twe uitsonderinge op die regel: Zuid-Afrikaan swiig, en Patriot getuig met Ds de Villiers...Verblijdend is dit dan oek vir die voorstanders van gristelik onderwijs, dat Ds. de Villiers van plan is om jaar vir jaar die saak voor te bring" (1 Aug. '79).

Ds. De Villiers het sijn saak met die volgende 4 argumente verdedig:

1) Die voorstel stem o'ereen met die beginsel van die opvoedkunde die godsdienst is 'n behoefte van die menselike natuur, en godsdienst kan van die wetenskap nie geskeie worre. 2) Sijn versoek is regverdig. 3) Sijn versoek is uitvoerbaar. 4) Sijn versoek is in belang van die staat."

Die Prokureur Generaal het o. a. daarteen geargumenteer: 1) dat hulle bang is om die skole in hande van die kerk te laat val, 2) dat die kerk teen wetenskaplik ondersoek is, 3) dat geskiedkundige waarheid er skade bij sou lij as die skoolboeke onder opsig van die kerk sou staan." (P. 22 Aug. '79).

Ons spring nou oor op die jaar 1881. Toen het die "Patriot"-kantoor petisies uitgestuur vir Hollands, maar ook vir 'n "Skool met die Bijbel," en op 11 Mei, het Ds. De Villiers ingedien 'n petisie van Ds. S. J. du Toit en 'n party ander predikante en oor 5,000 inwoners van haas al die verskillende distrikte. in die Kolonie, vragende om meer vryheid vir die godsdienst op die skole. (P. 13 Mei, '81).

Daarop het hij weer voorgestel: "Dat staatstoelagen ook gegee worden aan alle vrye scholen, die voldoen aan de eisen der schoolwet met betrekking tot gewoon schoolonderwijs, maar zonder beperking met betrekking tot de godsdienst." P. 20 Mei, '81).

Teleurstelling was weer Ds. De Villiers sijn deel. Spoedig daarna het hij vir die parlement bedank. Maar die "Patriot" het voortgegaan met kragtige inleidingsartikels te skrywe en vorme van petisies vir C. N. O. te publiseer. In later tijd, dit was in '85 en '86, het die koerant eenvoudig gekrijoel van leaders en korrespondensies oor vrye onderwijs. Toen het ook verskijn in die "Patriot"-kolomme die stukke van Di. W. P. de Villiers en M. P. A. Coetsee, wat later in boekvorm uitgegee is. Hul het C. N. O. verdedig teenoor Dr. S. Hofmeyr en Ds. Ross, wat als verdedigers van die staatskool opgetree het.

DIE AFRIKANER BOND

Was ook 'n magtige faktor ten gunste van die vrijwillig beginsel op skole.

Die Perlse orgaan kon in 1885 met vreugde konstateer:

“Bowendien het di stryd voor di toepassing van di Vrywillig Beginsel op ons skole reeds bemoedigende byval gevonde. Vroeger werd daar haas gen notisi van genome ni—soos dit met *Patriot*, Afrikaner Bond, ens., oek mar gegaan het.

“Dit verander. Ni minder as 10 Takke van di Bond breng di punt voor die Provinsiaal Bestuur. Voor 'n paar weke had ons di genoege 'n petisi ten gunste daarvan met instemming an te beveel, en ons daaroor te verbly dat di saak ter hand genome was deur di Professors en 'n Predikant van di Gereformeerde Kerk te Burgersdorp, ondersteund deur di Albertse Bondstak.

Dit vorder.” (P. 13 Mrt. '85).

Maar daar het 'n kink in die kabel gekom. Die teenwerking van die “suide” was te sterk en die Bondskongres van die jaar besluit:

“Deze vergadering erkent dat het wenselik is dat Godsdienst een deel van onderwijs uitmake; zij erkent ook verder dat er te veel geld aan inboorlingscholen besteed wordt, doch acht het echter in belang van onderwijs en de goede opvoeding der jeugd geheel onwenselik het Vrijwillig Beginsel op onze Scholen toegepast te krijgen.” (P. 15 Mei '85).

In 1886 het die “Patriot” sig oor die gedrag van die Bond aldus uitgelaat:

“Di Vrywillige Beginsel op skole toegepas is weer deur di Prov. Bestuur van di Bond verworpe. Dit is in lynregte stryd met di Bondskonstitusi, waarin di Bond op sig neem om “het geven van doeltreffend, degelyk en *Christelik* onderwys te bevorderen.” Dit kan in di Gouwerments skole ni geskide ni, soos herhaaldelik deur ons ange-toond. Vollens di skedule mag in Gouwermentsskole ni eens godsdienstig onderwys gege worde ni, lat staan *gristelik* onderwys. Rege-ringsskole onder 'n gemengde bevolking moet uit di aard van di saak neutraal wees. Di Bond moet dus een van twe doen of met di Rege-ringsskole breek, of syn Konstitusi op di punt verander. Nou is hy 'n huis teen sig self verdeeld, wat na di woord van onse Heiland, ni kan bestaan ni.” (P. 16 Apr. '86).

En wederom: “Weer sal di vrijwillig beginsel moet onderspit delwe—terwijl tog di grote meerderheid van di Bondstakke daarvoor is”. (P. 30 Apr., '86).

Biesonder karakteristiek vir die toestand van die daë is hierdie stukkie uit die “Educational Times of S. Afr.”:

“Onder syn ander moeilikhede, het di Koloni oek met di kwaadstokery van di Bond en di Doppers te doen, wat nou vir di Vrywillig Beginsel in di onderwijs agiteer. Di voorgewe is dat in di publike skole gen godsdienstonderwys gegewe word ni. Dit, verre van waar te wees, is groffe lastertaal te'eno'er di grote meerderheid van skole in di Koloni. Daar het nooit enige verhandering bestaan van di kant

van di Departement van Onderwys, om di vrywillige pogings van Onderwysers en Skoolkomites te dwarsboom, om kinders, wier ouders dit verlang, uit di Bybel te onderwys. Ne, meer met di doel om di onredelike beroerders genoeg te ge. werd in di laaste Parlementssitting bepaal dat Godsdiens-onderwys sou gege worde in di gewone skoolure, an al di kinders wier ouwers dit verlang. Selfs dit draag di Doppergoedkeuring ni eens weg ni; en onlangs het ons verneem dat di eerste Inrigting vollens di Vrywillig Beginsel geopen is te Burgersdorp, en wel met soveul trompetgeklank, as di Dopperdom in di stad en Distrik mar kan maak. Di eerste Inrigting van di soort in Suid Afrika, voorwaar! Ons herinner ons 'n skool, veule jare gelede in Colesberg begonne, deur Doppers. Hulle het 'n onderwyser gehuur, baing jongetjies en meisies het skool toe gekom, di saak het gegaan—hoe lang? Tot di onderwyser hongersnood ly. Hulle het hulle kinders na di geesdriftige volk, di Doppers, gestuur, mar soos di onderwyser by syn vertrek geseg het, hulle het verweg dat hy en syn kinders van di lug kan lewe. Toen di dorpsinrigting op 'n end was, dag hulle dat hulle liwers buite op 'n boereplaas moes perbeer; mar mislukking volg oek di tweede beweging op 'n vernederende manier.' (P. 15 Okt. '86).

DIE JAAR 1885.

Toen werd in die parlement 'n memorie van Albertse kiesers ingedien ten gunste van vrije skole. Dier saak werd in 6 welomskrewe punte bepleit. Biesonderhede daaromtrent vind die leser in Ds. Du Toit sijn boekie: *De Vrije School voor 't Kaapse Parlement*.

Die volgende argumente werd deur die kiesers aangevoer:

1) dat nie die Staat moet skoolmeester, maar da't dit die ouer sijn plig is, 2) dat die buitebevolking verwaarloos word, 3) dat die vrywillig beginsel duisende ponde sal uitspaar, wat vir nodiger doeleindes kon besteed word, 4) dat die belangstelling meer sal wees als 'n mens self vir die onderwys moet betaal, en 5) dat dan die skool nie langer neutraal hoef te wees nie.

Mnr. Venter het toen op die saak 'n voorstel gemaak en werd daarin bijgestaan deur mnre. A. B. de Villiers, J. Joubert en I. van der Walt.

Mnr. Venter het voorgestel:—

“Dit Huis is van gevoelen dat het Vrijwillig Beginsel op Scholen behoort toegepast te worden;” en zeide, dat hij oppositie verwachtte op zijn voorstel, van de leden voor Kaapstad en Victoria Oost, die geobjekteerd hadden tegen de vertaling van het rapport van wijlen de heer Ross. Daarna had hij het rapport gelezen van Dr Dale, dat in hoofdzaak overeenkomt met dat van de heer Ross. De Boeren waren de grootste belastingbetalers, en genoten het minste voordeel van Goevernementscholen. Kinderen van 7 jaren oud werden op deze scholen onderwezen, terwijl Boerenkinderen van 12 of 13 jaren onvermijdelijk uitgesloten werden om deel te nemen aan deze toelagen, maar de ouders van laatstgemelde kinderen moesten niettemin betalen voor de oprichting van de [Goevernement] scholen. De heer Venter las uitvoerige uittreksels uit nieuwsbladen, enz., aantoonende de ongelijke verdeling van schooltoelagen, en de grote som welke de Boeren

voor deze scholen moeten betalen, tegenover het geringe voordeel dat zij er van genieten. Uit het rapport van de heer Ross toonde hij aan dat private scholen meer voldoening gaven dan Goevernementscholen. Hij las een gedeelte voor uit het rapport van de heer Clarke, van 1880, waaruit het bleek dat hij acht uit de tien scholen, die hij bezocht had, afkeurde. De heer Venter ging voort met te zeggen, dat hij het rapport van de heer Ross niet als een eenzijdig rapport beschouwde. Volgens Dr. Dale's instrukties was het onderwijzers niet toegelaten om kinderen de Hollandse taal te leren, indien hun ouders niet onderzoek deden daarom, en godsdienstig onderwijs werd slechts buiten de bepaalde schooluren toegelaten. De regulaties gaven naar zijne mening geen satisfaktie aan de Boeren. Een andere bepaling was, dat kinderen een jaar in de school moesten wezen ten einde gerechtigd te wezen op Goevernements toelage, aan welke bepaling geen Boer kon voldoen. Hij wenste te weten of de Inboorlingen van de Transkei en andere plaatsen, op kosten van de Wijnboeren moesten geleerd worden. De mensen zouden nooit tevreden wezen indien het geld aldus gebruikt werd. Of er goede of slechte tijden heersten, de Boeren moesten voor Goevernementscholen betalen, terwijl, hadden zij hun eigene scholen, konden zij dezelve sluiten, totdat de tijden weer beter waren. De heer Saul Solomon had 21 jaren voor het Vrijwillig Beginsel in Kerken gestreden, en hij zag niet in waarom dezelfde strijd ook niet voor het Vrijwillig Beginsel op scholen zou gestreden worden. In de Kaapstad, Stellenbosch, enz., moge het tegenwoordig stelsel goed werken, maar in het land was zulks niet het geval. (Cape Times Rapport).

Die teenstand was egter baing sterk. Ds. Du Toit resumeer die verset aldus:

Eerste stokpaardje, bereden door de heren Thom, Eerw. Fuller, Hockly, Du Toit, Tudhope, Robertson, Keyter: "verbetering van gebreken, maar niet omverwerping van 't systeem"—en dat tegenover lieden die 't juist tegen 't principe van het systeem zelf hebben!

Tweede stokpaardje, bereden door de h.h. Oosthuizen, Louw, Fuller en Keyter: "niet in de school en niet door de onderwijzer, maar thuis en in de kerk door ouders en leraren moet godsdienstig onderwijs gegeven worden"—en dat tegenover Christenen, die volgens hun Bijbel geloven, dat godsdienst en wetenschap niet te scheiden zijn!

Derde stokpaardje, bereden door de h.h. Van Rensburg, De Vos, Oosthuizen en Fuller: "Onderwijs is de zaak waar alles van afhangt; onderwijs moet en zal alles recht maken; dus moet men ons systeem laten"—en dat tegenover mannen, die juist om 't groot belang van 't onderwijs 'n beter systeem begeren" (a. w. bl. 44).

So was die kwessie weer vir 'n jaar van die baan. Maar nou kom

MNR. JAN HOFMEYR.

Hij stel in 1886 in die parlement voor, dat onderwijs in die godsdienst *binne* die gewone skoolure moet val, en daarmee was bij die meeste mense dic saak van die regeringskool daardeur. Sijn spiets is al te be-

langrijk om nie hier gedeeltelik oor te neem nie.

“Het getal der ingezetenen die weigeren hun kinderen te zenden naar de van Staatswege ondersteunde scholen, wegens het godsdienstloze van het daar gegeven onderwijs is steeds toenemende. Zij willen hun kinderen niet laten besmetten op “de school zonder God of van waar God gedurende vier en een half uur op elke dag verbannen is.” Als gevolg worden de kinderen der zodanigen, of heel onvolledig opgevoed of de ouders zenden ze naar dusgenoemde “vrijwillige scholen,” al zij het ook tegen aanmerkelijke uitgaven—en zodanige “vrijwillige scholen” verrijzen er steeds meer en meer. Natuurlik worden de krachten daardoor versnipperd en lijden onderscheidene door de Staat ondersteunde zowel als “Vrijwillige” scholen, dientengevolge een koninervol bestaan—noch de een noch de andere klasse van scholen is zo doeltreffend als zij zoude zijn ware er slechts één klasse. En nog meer. Zij die wegens hun gewetensbezwaren zich geroepen achten de hand in de zak te steken om hun eigen kinderen aan geen godsdienstloos stelsel bloot te geven, kunnen niet inzien waarom zij tevens, door middel van toelagen uit 's lands kas, zullen helpen om de kinderen van andersdenkenden naar de “school zonder God en Bijbel” te zenden. Daarom zetten zij een beweging op touw tegen alle Staatstoelagen voor scholen, m.a.w. ten gunste van wat zij “het Vrijwillig Beginsel op de School” noemen. Zes of zeven jaren geleden reeds, toen Ds. W. P. de Villiers het onderwerp in dit Huis aanroerde, voorspelde ik dat dit de uitwerking van de bedoelde regulatie zoude zijn. Het spijt mij dat die voorzegging tans wordt bewaarheid. Reeds zijn er onderscheidene petities ingeleverd ten gunste van het Vrijwillig Beginsel en nog andere zijn aan 't komen. Er wordt schaars één staatkundige vergadering in 't onderveld gehouden of het Vrijwillig Beginsel wordt er besproken. Bij de jongste sessie van het Provinciale Bestuur van de Afrikaander Bond, te Grahamstad gehouden, werden beschrijvingspunten van niet minder dan *tien* takken ten gunste van het Vrijwillig Beginsel ontvangen, en het Provinciale Bestuur zelf verwierp het stelsel slechts met geringe meerderheid. Ik meen dat de gehele Gereformeerde Kerk—die waarmede Ds. Postma's naam vereenzelvigd wordt—er voor is. En ook in de Nederduits Gereformeerde Kerk staan enkele predikanten tans aan dezelfde kant. Het stelsel loopt kans bij de volgende Parlementaire elektien in 't spel te komen. Inderdaad heeft het reeds een onzer anders meest populaire staatkundigen, een lid van het Hogerhuis (de edele heer D. P. van den Heever) een votum van afkeuring bezorgd op een openbare vergadering laatst te Burgersdorp gehouden.....Ik kies niet het woord “religious instruction,” godsdienstig onderwijs, maar wel “instruction in religion,” dat zowat gelijk staat met het Hollands “*Godsdienst* onderwijs.” Ik verlang dat de regulatie als volgt zal luiden:—“Het School komité zal mogen zorg dragen voor het onderwijs der leerlingen in de godsdienst gedurende de gewone schooluren; maar geen leerlingen zullen gedwongen worden zodanig onderwijs bij te wonen zonder konsent hunner ouders of voogden.” Voorts stel ik voor, dat de *gewone* schooluren *vijf* in plaats van $4\frac{1}{2}$ per dag

zullen zijn ; dat wil zeggen, ik reken het half uur tussen 9 en half 10 (dat tot dusver voor godsdienstig onderwijs werd uitgesloten) bij de *gewone* schooluren—Wat zal er nu op de scholen geschieden, indien deze verandering doorgaat? In 99 gevallen uit de 100 precies hetzelfde als nu. Het half uur tussen 9 en half 10 zal worden gewijd aan de godsdienstige opening, aan Bijbellesing, Bijbelse Geschiedenis, en hier en daar aan Catechetie onderwijs. In enkele gevallen zal het wellicht geriefliker uitkomen dit onderwijs later in de dag te geven, zegge vóór de sluiting of vóór de middag pauze. Niemand zal bij de verandering lijden. En toch er zal een grote verandering plaats vinden. Een ieder zal weten, dat *Godsdienstig* onderwijs nu niet langer is verboden, dat zelfs *Godsdienst* onderwijs nu gedurende de gewone schooluren veroorloofd is. Al het onderwijs zal een Godsdienstige geest mogen ademen. De *eerlike* gewetensbezwaren van vele ouders zullen worden uit de weg geruimd, en zij zullen niet meer aarzelen hun kinderen naar van Staatswege ondersteunde scholen te zenden. De schoolkomités, de onderwijzers, de kinderen en de ouders zullen er bij winnen." (P. 7 Mei '86).

Dit was 'n handige set van Mnr. Hofmeyr. Maar die "Patriot" had genoeg oorsaak om oor die sogenoemde verandering verontwaardigd te wees en te sê:

"Di grote verandering sal ni wees ten gevolge van 'n *wesenlike* verandering in di saak ni, mar veroorsaak worde deur 'n *skyn* verandering, wat eenvoudige, vrome, goedgelowige gristene di oge sal verblinde.

"Vir di slag genoeg. Ons besluit met te herhaal wat ons by di aankondiging van di voorstel geseg het, namelijk:

"Ons daag enig man uit om 'n regulasi te stel wat in *skyn* meer belooft en in *wese* minder geef, of een wat meer berekend is vir misleidende verklarings om oge te verblinde." (7 Mei '86).

NIE ALMAL TEVREDE NIE.

Ds. W. P. de Villiers het toen verskeie Ope Briewe aan Mnr. Hofmeyr gerig, om aan te wijs, dat die verandering 'n teleurstelling is. Ons gee net enige sinne uit sijn laaste brief:

"Wij hebben in de Kolonie geen Staatskerk meer : de laatste band die ons aan de Staat bond, is door de invoering van het Vrijwillig Bepinsel in de Kerk verbroken. De Staat heeft dus zelf verklaard: van ons standpunt kunnen wij geen Kerk of godsdienst meer ondersteunen. Maar dan ook, om konsequent te zijn, moeten wij erkennen, ook de school niet, die van Kerk en godsdienst niet kan losgemaakt worden.

In hoeverre nu brengt de nieuwe regulatie enige verandering? Theoreties zeker niets minder dan de erkenning : de godsdienst behoort in de school thuis. Maar prakties alweer niet veel : door de gewetens clausele, door de zaak in handen der School Kommissies te laten, enz., blijven nog vele bezwaren bestaan, waarvan ik enige heb opgenoemd. Gij zelf hebt beweerd, dat er feitelik geen verandering zal plaats vinden. Dit een en ander in aanmerking genomen, spijt mij, dat

ik ook voor als nog mijn standpunt niet kan veranderen, en mede-
werken om hier een "godsdienstige onkerkelijke school" op te richten
of in stand te houden." (P. 20 Aug., '86.)

In 'n ander toon skryf Prof. Cachet zijn "Zwart
Pilletjes," maar die ernstige waarheid kijk deur al die
luimigheid heen:

"Een mens kan tog nooit goed doen en alle mensen behagen, al
sukkel je nog zo, dat zal mijnheer Hofmeyr ook ondervinden met zijn
voorstel over godsdienstig onderwijs in de publieke scholen. Al die
koeranten roepen Hoera! Nou is die storie uit, en hij was seker al blij,
doch nu zitten er twee Mordechais aan de poort, die niet willen saam
schreeuwen.

De een is een Orthodoxe en de andere een Liberale: "De Patriot"
en de "Border News." "De Patriot" zegt, jij geef te min. De "Border
News" zegt, jij bemoeit je met zaken die je niet aangaan; alle twee
zeggen: "Goevernement kan geen Godsdienst Onderwijs geven." Hoe
ze ook anders verschillen hierin komen ze ooreen.

Om die twee Mordechais stil te krijgen zal maar zwaar gaan.
Alle twee hebben een beginsel en beginsels kan een mens niet zo maar
doodslaan. De andere koeranten hebben ook wel een beginsel, name-
lik dit: "Kinders wees zoet, Ou Pa zal alles regt maken," maar dit be-
ginsel begint al regte krukkend te worde.

Toen ik het voorstel van Hofmeyr las, dacht ik aan mijn vrouw
haar Ou Tante. Die Ou Tante was een dokters vrouw en kon al te
goeie middels geven. Als een mens ziek was, dokterde ze fluks;
maar als niets wilde helpen, dan maakte zij "een extra drankje." Zij
nam uit al die botteltjes in de huis-apotheek vijf druppels, en van ieder
poeiertje twee korreltjes, dit gooide zij door mekaar, en gaf de zieke
in. Als dit niet hielp, dan werd zij kwaad en zei: "Hij kan maar dood
gaan."

Hofmeyr heeft ook zo gedaan, als zijn drankje niet helpt, dan kan
de publieke school maar dood gaan." (P. 21 Mei '16.)

Hiermee neem ons afskeid van die C.N.O.-be-
weging in de Kaap-Kolonie. Die kindjie het 'n rukkje
geleef, tot grote vreugde van die dankbare Kristen-
ouers, maar is spoedig aan die tering oorlede; terwijl
die ander kindjie, wat aan moeder-regering gedrink
het, spoedig dik en vet was.

SUPERINTENDENTSKAP.

Theorie en praktijk wil nie altijd strijk nie,
maar Ds. Du Toit het die twee tamelik goed laat
marsjeer nadat hij sedert 1882 als superintendent
van onderwijs in Transvaal opgetree het. Ons sal
nou aanwijs, dat die leer waarvoor hij soveel jare gelij
en gestrij het ook deur hom beleef en beoefen werd.
En dit met die groots-mogelike sukses als ons in aan-
merking neem dat die regering destijds nog in Transvaal
beskou werd als 'n soort al-vader, van wie alle land-
segeninge afdaal. Bij die beoordeling van Ds. Du
Toit s'n gedragslijn, moet ons die destijds heersende
patriargale staatsopvatting steeds in die oog hou. Dit
in aanmerking geneem moet ons sê dat hij dit baing

vêr gestuur het. Hier is wat hij daaromtrent self laat opteken het:

“Na teruggaaf van die land, bij herstel van die Republiek, het die driemanskap per telegraaf mij die betrekking van skoolopsiener aangebied met salaris van £600 en reiskoste. Ik had besliste gevoelens omtrent Chr. Onderwijs en het geantwoord, dat ik dit nie kon aanneem voordat ik met regering ooreengekom was omtrent die grondslae van 'n wet vir Chr. Nat. Onderwijs. Van mijn gemeente had ik verlof om daarvoor eers 'n reis naar Transvaal te maak. Beginsels dit: 1) dat onderwijs nie saak is van die staat nie maar van ouers en kerk, 2) dat staat sijn bemoeiing moet beperk tot bijdrae van subsidie, volgens getal leerlinge en graad van onderwijs, en toesig moet hou om te sien dat geld goed gebruik word—sover die vorming van die burgers dit eis, waarin natuurlik die eis begrepe was van suiwer christ. nation. onderwijs. Oprigting van skool en bestuur werd dus gelaat aan partikuliere inisiatief; die skool was nie staatseigendom en onderwysers was g'n staatsambtenare. Die subsidie was vir die arme republiek nogal mild: £3 per jaar vir elke leerling in lager onderwijs (st. 1—3) en £5 per jaar vir middelbaar onderwijs; en vir werkelik behoeftige leerlinge (op sertifikaat van veldkornet, landdrost of predikant) dubbel die bedrag, terwijl hul dan geheel gratis onderwijs ontvang.

“Die sisteem van subsidie had o.a. die volgende voordele: 1) dat die godsdiens kwessie nergens 'n hinderpaal was, hoewel die skool beslis christelik was; daar was skole nie alleen van die drie Holl. Kerke, maar ook van Episkopale en Roomse Kerk, hoewel medium van onderwijs Hollands was; 2) dat die Boerebevolking ook daarvan geprofiteer het omdat die regering suiwer quid pro quo werk, hetsij vir 5 of 50 kinders. Die betaling naar getal leerlinge was 'n drijfveer vir belanghebbende om getal leerlinge soveel moelik te vergroot, terwijl verhoging van betaling vir middelbaar onderwijs onderwysers hul bes laat doen het om kinders tot stand. 4 op te bring. Gevolg was dan ook dat waar ik net 6 dorpskole gekrij het bij aanvaarding, binne twee jaar tijd die getal oor 200 was. Die bepaling dat als 'n kind nie 15 volle dae in 'n maand in die skool was, g'n subsidie gegee werd, het gemaak dat skoolbesoek geregelder was dan in K.K., Vrijstaat en Natal. (Sie Jaarverslag).

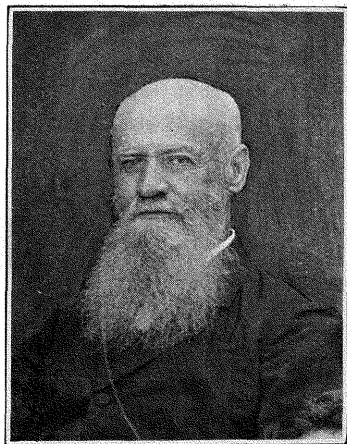
VAN DIE EERSTE MEDEWERKERS IN DIE
TAAL-SAAK.

Mnr. D. F. du Toit. D.P. zn.
("Oom Lokomotief")

Mnr. A. Pannevis.

Mnr. G. J. Malherbe.

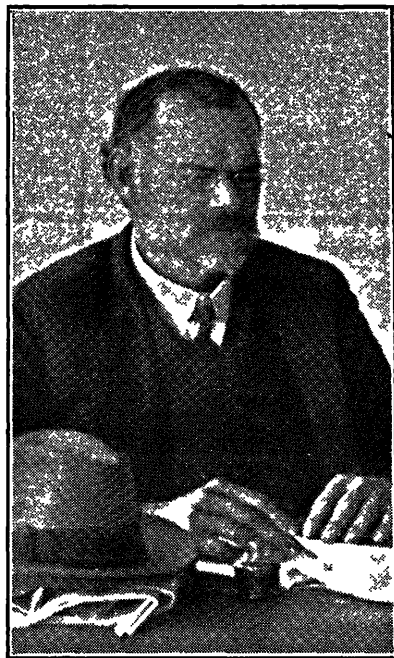

Mnr. C. P. Hoogenhout.

VAN DIE EERSTE MEDEWERKERS IN DIE TAAL-SAAK.

Dr. Brill.

Mr. G. R. von Willigh.

Mr. S. G. du Toit.
Sekr. van die Genootskap.

DIE TRANSVAALSE SKOOLWET.

Hier volg nou die skoolwet soos dit deur Ds. Du Toit ontworpe en deur die Rade aangenome werd. Hoe jammer dat later nie op die grondslag voortgebou is nie!

Art. 1. De Regering der Z. A. Republiek, uitgaande van het beginsel dat het de taak is der ouders te zorgen voor het onderwijs hunner kinderen, beperkt hare bemoeiingen met het Schoolwezen.

- a. Tot het aanmoedigen van partikulier initiatief (onderneming) bij de burgerij door geldelike bijdragen ter ondersteuning van Scholen;
- b. Tot het Schoolopzicht, voor zover zij zich geroepen acht, toe te zien, dat hare toekomstige burgers de vereiste Christelike opvoeding ontvangen; en
- c. Tot het stichten van een inrichting voor hoger onderwijs, voornamelijk ter opleiding van onderwijzers en andere ambtenaren, volgens een later afzonderlijk te maken Reglement.

Art. 2. Erkennende dat het Godsdienstig onderwijs als zodanig thuis behoort bij de Kerk en niet bij de Staat, zo eist de Regering slechts dat, in alle van regeringswege ondersteunde scholen, het burgerlik onderwijs behoorlik gegeven worde:

- a. In Christelike geest;
- b. Waarbij begrepen is het openen en sluiten der School met gebed, en het lezen van Gods Woord en de behandeling der Bijbelgeschiedenis binnen de schooluren;
- c. Terwijl het bepaald konfessioneel (leerstellig) onderwijs aan de respektieve Kerkbesturen wordt overgelaten;
- d. Waarin de verschillende schoolbesturen naar omstandigheden zullen behulpzaam zijn, door de vrijstelling van schoollokalen als anderzins;
- e. Waarbij de Regering de wenselijkheid uitspreekt, dat de verschillende Gemeenten en Kerkeraden zelf, zoveel mogelijk is, het initiatief nemen in het stichten van scholen en het kiezen van schoolkommissien.

Art. 3. De Regering wenst, zoveel mogelijk, door hare ondersteuning het onderwijs toegankelijk te maken voor alle burgers der Zuid Afrikaanse Republiek, inzonderheid ook voor de ver uiteen wonende boerenbevolking, en biedt daartoe een jaarlikse toelage aan voor alle scholen die voldoen aan de eisen van dit Reglement, berekend én naar het aantal leerlingen én naar de standaard van onderwijs in de respektieve scholen.

Art. 4. Het onderwijs wordt verdeeld in:—

- a. Elementair (lager) onderwijs, omvattende het lezen, schrijven, rekenen en zingen, en de beginselen der Nederduitse taal;
- b. Middelbaar onderwijs, omvattende, behalve het bepaalde voor elementair onderwijs (4. a), een grondige kennis van de taalkunde der Nederduitse, en, waar zulks verlangd wordt, ook der Engelse en Hoogduitse talen; de